

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

NADĚJE V PROSTŘEDÍ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Hope in the primary school environment

Michaela Peterková

Výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Naděje v prostředí základní školy“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni, 20. června 2023

.....

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za odborné vedení, tvůrčí podněty a užitečné rady.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o naději v prostředí základní školy. Definovat naději není jednoduché a je možné na ni nahlížet z mnoha pohledů. Práce se podrobně zabývá definicemi naděje, jejím rozdělením na naději dispoziční a prožívanou a dále výzkumem naděje v prostředí základní školy. Kvantitativní a kvalitativní výzkum, který je představen v bakalářské práci byl proveden formou dotazníku a rozhovorů s učiteli, kteří působí na základních školách.

Klíčová slova

naděje, prostředí základní školy, žáci, učitelé, škola

Anotation

This bachelor's thesis is about hope in the primary school environment. Defining hope is not easy and can be viewed from many perspectives. The thesis looks in detail at definitions of hope, its division into dispositional and experienced hope, and research on hope in the primary school environment. The quantitative and qualitative research presented in the thesis was conducted through a questionnaire and interviews with teachers working in primary schools.

Key words

hope, primary school environment, students, teachers, school

Obsah

Úvod.....	7
1 Charakteristika naděje.....	8
2 Koncepce naděje.....	11
2.1 Dispoziční naděje	11
2.2 Prožívaná naděje	12
2.3 Naděje jako součást osobnosti.....	12
2.4 Situační teorie naděje	13
2.5 Naděje jako emoce	13
2.6 Procesní přístup k naději	14
3 Funkce naděje.....	15
4 Lidé silné a slabé naděje	17
5 Vývoj naděje	19
6 Diagnostika naděje.....	20
6.1 Diagnostikování naděje z vyprávěných povídek.....	20
6.2 Diagnostické škály naděje	21
7 Aktuální výzkumy naděje u učitelů.....	22
8 Naděje v prostředí základní školy	29
8.1 Cíl a design výzkumného šetření	29
8.2 Použité metody.....	31
8.3 Popis vzorku respondentů	32
8.4 Výsledky šetření.....	35
8.4.1 Obsahově kategoriální analýza výpovědí učitelů	35
8.4.2 Vztahy mezi kategoriemi	37
8.4.3 Popisná statistika výsledků dotazníkového šetření	39
8.4.4 Úroveň dispoziční a prožívané naděje a osobní charakteristiky učitelů ...	42
8.4.5 Úroveň dispoziční a prožívané naděje a pracovní charakteristiky učitelů	48

8.4.6	Vypořádání předpokladů a hypotéz	56
8.5	Odpovědi na výzkumné otázky a odborná polemika	57
Závěr	59
Resumé	60
Seznam použitých zdrojů	61
Seznam tabulek	64
Seznam grafů	65
Seznam diagramů	67
Příloha	68

Úvod

Pracuji na základní škole středně velké obce na pozici učitelky na 1. i 2. stupni. Prvním rokem jsem zároveň na zmiňované škole pracovala také jako asistentka pedagoga. Z tohoto důvodu jsem si ke zpracování bakalářské práce vybrala téma související s nadějí v prostředí základní školy. Všichni aktéři vyučovacího procesu – zákonní zástupci, učitelé i žáci musí mít vždy naději. Školou žijí všichni v rodinách – děti, které v tomto prostředí tráví většinu svého času, rodiče, kteří se každý den zajímají o plnění školních povinností svých dětí a taktéž prarodiče, protože přeci také do školy chodili a ví, jak to tam chodí.

Všichni si uvědomujeme, že naděje je v životě každého jedince velmi důležitá. Z tohoto důvodu se řada psychologů začala zajímat, odkud se naděje vůbec bere, kde se rodí. Nejprve se pozornost zaměřila na nejmenší děti, konkrétně na to, kdy se u nich začne projevovat cílesměrné myšlení. Velkou roli dále hrají lidé, kteří mají k dítěti nejbližší, k nimž mají malé děti nejužší vztah.

Cílem mé bakalářské práce je proto definovat naději, rozlišit dispoziční a prožívanou naději, zabírat se funkcí, vývojem a diagnostikou naděje. V první kapitole je uskutečněná charakteristika naděje, kde uvádím teorie od Slezáčkové, Křivohlavého, Snydera a dalších odborníků. V druhé kapitole je objasněna dispoziční a prožívaná naděje. V dalších kapitolách se věnuji aktuálnímu výzkumu naděje u učitelů, popisem vzorku respondentů a výsledkem šetření. Pro naplnění cíle bakalářské práce budu v rámci mapování teoretických východisek charakterizovat naději.

Dalším cílem mé bakalářské práce je uskutečnit výzkum. V praktické části se budu věnovat míře dispoziční a prožívané naděje u učitelů základních škol. Pro získání informací ke zpracování praktické části jsem zvolila dotazníkovou formu a následně rozhovory s učiteli na různých základních školách. Na základně získaných informací jsem dále vytvořila grafické znázornění o míře dispoziční a prožívané naděje dotazovaných učitelů.

1 Charakteristika naděje

Slezáčková naději jako pojem pozitivní psychologie v českých podmínkách připisuje Jaro Křivohlavému (Slezáčková 2012, s.18). „*Pojem naděje je jedním z důležitých témat pozitivní psychologie*“ (Křivohlavý 2004, str. 9). Snyder a Lopez naději zařazují mezi témata z kognitivní oblasti, konkrétně mezi témata myšlení (Snyder a Lopez 2002 in Křivohlavý 2004 str.9). Podle psychologického slovníku je naděje „*Emoční postoj charakteristický očekáváním něčeho příznivého, např. o výsledku léčby*“ (Hartl a Hartlová, 2000 str.338). V zásadě obdobným způsobem je naděje definována již ve slovníku jazyka českého: „*důvěra či víra v něco příznivého*“ (Slovník jazyka českého, 1978 in Křivohlavý, 2004, s. 12).

Křivohlavý shledává naději blízkou touze, víře, důvěře a přesvědčení: „*Když mluvíme o naději, máme na mysli právě nadějně očekávání*“ (Křivohlavý, 2004, s.12). Blízkost naděje k prožívání nalezneme také v publikaci Nakonečného, který cituje Ph. Lersche a naději charakterizuje jako pocit, v němž se horizont budoucnosti jeví jako pole k uskutečňování životních hodnot, na nichž subjektu záleží (Lersche, 1970 in Nakonečný, 2012, s.367). Fredricksonová naději považuje za jednu z deseti podob kladného emocionálního naladění. Vedle naděje ještě hovoří o radosti, vděčnosti, vyrovnanosti a klidu, zájmu, hrdosti, pobavení, inspiraci, úctě a lásce (Fredricksonová, 2009 in Slezáčková, 2012, s. 42).

V humanistické psychologii se o naději uvažuje jako o vnitřním postoji a vůli člověka k pozitivní orientaci v životě, schopnosti „přítakat“ života za každých okolností (Frankl, 2006).

Existencionální přístup k naději reprezentuje například filosof, dramatik a významný český státník Václav Havel, pro nějž je naděje „*orientace ducha, orientace srdce, přesahující svět bezprostředně žitého a zakotvená kdesi dál, za jeho hranicemi*“. Naděje podle V. Havla není „*přesvědčení, že něco dobře dopadne, ale jistota, že má něco smysl – bez ohledu na to, jak to dopadne*“ (Havel, Hvížd'ala, 1999 in Slezáčková, 2012, s. 74). Právě kontextům pojmu naděje v textech Václava Havla se v bakalářské úřaci věnovala Michaela Stará (2016).

- Naděje je věc

Tuto metaforu lze považovat za nejproduktivnější, objevuje se ve velkém množství běžně užívaných frazémů. Naději je možné dávat, poskytnout, brát, vzít, nabýt, mít (na/v něco/někoho), ztratit, pozbýt, dále můžeme zbavit někoho (poslední) naděje, dělat si naděje, vkládat naděje v něco (nebo někoho) vzdát se/zanechat naděje, patří sem také výraz pevná naděje.

- Naděje je živý organismus

Personifikace naděje se objevuje ve výrazech Naděje umírá poslední, pohřbít své naděje na něco, probudit naději, naděje může také žít, ožít, vzrůst, zklamat/zmýlit někoho, je popisována jako šťastná, blahá, krásná. Do této skupiny spadá také specifičtější metafora ROSTLINY, jejímž příkladem jsou výrazy planá naděje či podřatá naděje, Jungmannův slovník uvádí také přirovnání „Ta naděje se jim brzo jako ostový květ rozvěje“.

- Naděje je světlo

Tato konceptualizace souvisí s vnímáním naděje jako pozitivního jevu. Vyskytuje se např. ve výrazech záblesk naděje, jiskra naděje, paprsek naděje, svítla mu naděje.

- Naděje je tekutina

Do této kategorie spadají výrazy vlít někomu naději do žil, kapka naděje. Jungmannův slovník udává také výraz „zle jest v cizí naději hrách vařiti“ (případně „v cizí naději hrachu nevař (nemáš-li doma slanin, nemáš-li ho čím omastit“).

- Naděje je jídlo

Naděje jako pokrm se objevuje ve výrazech živit se nadějí, být krmen nadějí, sladká naděje (Stará,2016).

Výzkumům naděje se již od počátku 90. let minulého století věnoval profesor Snyder z Kansazské univerzity. Podle něho naděje není jen mentální stav mysli, ale také stálý ovšem do jisté míry ovlivnitelný osobnostní rys. Nadějně myšlení chápe jako proces, který se skládá ze dvou částí. Na jedné straně se jedná o důvěru ve schopnost najít cestu k cíli a dále také o vůli po této cestě jít. (<https://psychologie.cz/psychologie-nadeje/>).

Snyderova definice konkrétně zní: „*naděje je souhrnem vnímaných schopností nacházet cestStatáy k vytyčeným cílům a vnímanou snahou těchto cest použít*“ (Snyder in Křivohlavý, 2004, s. 18). Chápání naděje jako momentálního stavu Snyder označoval pojmem „hope state“ a naději jako osobnostní rys názvem „hope trait“ (Slezáčková, 2012 s. 74). S teorií naděje je právě Charles Richard Snyder nejvíce spojován. Charles Richard Snyder, narodil se 1944, zemřel roku 2006. Byl významným americkým klinickým psychologem a jedním z představitelů pozitivní psychologie. Snyder vytvořil teoretické pojetí naděje, při kterém respektuje cílesměrné lidské jednání. Snyder za základní složky, které vyjadřují naše jednání, považuje cíl, cestu a snahu. Podle Snydera lidé, kteří jsou schopni naplnit tyto tři složky a

rozvíjet víru ve své schopnosti, jsou nadějnými lidmi. Dokáží stanovit své cíle, představit si několik cest k těmto cílům a udržet si motivaci, i když narazí na překážky.

Dalším již zmiňovaným autorem, jehož přístup k naději je velice zajímavý, je Viktor E. Frankl, který spojuje naději se smyslem: Viktor Frankl byl rakouský neurolog a psychiatr. Narodil se roku 1905 ve Vídni a zemřel roku 1997 ve Vídni. Je považován za zakladatele existenciální analýzy a logoterapie. Založil Rakouskou lékařskou společnost pro psychoterapii, obdržel 29 čestných doktorátů. Po svých zkušenostech z koncentračních táborů v Osvětimi, Terezíně a Türkheimu hned po úmrtí svých blízkých ještě v roce 1945 publikoval knihu s názvem „A přesto říci životu ano“. Za propojující prvek s pozdějším Snyderovým pojetím lze považovat orientaci na cíl, tzn. cílesměrnost. (Frankl, 2006)

2 Koncepce naděje

2.1 Dispoziční naděje

Snyderova kognitivní teorie naděje (2000, 2002) je zaměřena na kognitivní procesy, emoce i motivaci k chování. Podle Snydera se naděje vždy vztahuje k cílům a pozitivní emoční vztah vychází z propojení snahy a cesty (viz výše). Na základě hloubkové analýzy rozhovorů Snyder zjistil, že lidé vnímají naději a nejčastěji dosahují svých cílů, pokud si dokáží vytvořit cesty k cíli a pokud těchto cest využijí. Snyder právě cíl, cestu a snahu vytyčil jako tři základní složky vyjadřující naše jednání.

- Cíl Snyder chápe tak, že každá osoba je zaměřena na to, čeho chce dosáhnout. To znamená zaměření na zcela určitou činnost.
- Cestu, která k cíli vede, objasňuje Snyder jako „myšlení o cestách“ (Křivohlavý, 2004, s. 17)
- Snahu považuje za motivaci čili hnací sílu, která danou osobu rozhybe, aby svého cíle dosáhla. Tento motivující moment Snyder označuje termínem „energizující působení“.

Vzájemný vztah těchto tří komponent Snyder charakterizoval, v již výše uváděné základní definici naděje.: „*Naděje je souhrnem vnímaných schopností nacházet cesty k vytyčeným cílům a vnímanou snahou těchto cest použít*“. (Křivohlavý, 2004, s. 18)

Snaha jako první složka vypovídá o síle motivace při dosahování cíle. Další částí naděje je cesta, která se projevuje mírou schopnosti nalézat způsoby, které k cíli vedou (Snyder et al., 1991). Obě tyto složky naděje jsou provázané. Ocisková et al. (2015) jako podmínku cesty spatřuje kognitivní flexibilitu a schopnost zvládat stres. Schopnost člověka mít naději předpokládá tzv. pathway thinking a agency thinking, což znamená přemýšlení o cestách a vůli se po některé z nich vydat. Z časového hlediska nadějně myšlení (pathway thinking) ovlivňují jak historie jedince a doba před událostí, tak i sekvence během události. Cíle mohou být podle Snydera pozitivní nebo negativní, krátkodobé i dlouhodobé, ale musí být dosažitelné. Snyder naději chápe buď jako momentální stav, nebo stálý osobnostní rys. I v tomto druhém přístupu se však jedná o vybavenost překonávat překážky na cestě k dosahování cílů. Snyder také navrhl stupnici, ve které míru naděje vyhodnocuje na základě odhodlání dosáhnout cílů.

2.2 Prožívaná naděje

Švýcarský psycholog A. Krafft chápe naději jako důvěru v pozitivní vývoj a výsledek událostí. Ve své koncepci se zaměřuje zejména na obtížné a složité životní situace, které jedinec nemůže mít pod kontrolou. Naděje podle Kraffta představuje hlubší stupeň víry v dobrý konec těchto situací. Krafft považuje Snyderův koncept snahy a cest pro výklad naděje za nedostačující a zohledňuje také spirituální a vztahový rozměr. Jeho koncept je označován termínem „prožívaná naděje“. Centrem prožívané naděje je sebepřesah a potřeba sebetranscendence, konkrétně smysluplnosti, pomoci druhým, lásky, víry a spirituální zkušenosti. Kraffttův koncept se také přibližuje tomu, jak naději vnímají laici. Krafft se také zaměřuje na odlišení prožívané naděje od optimismu a Snyderovy dispoziční naděje, které spíše přirovnává self-efficacy v pojetí Bandury (Slezáčková, 2020). Na základě svých zjištění kontroval škálu prožívané naděje.

2.3 Naděje jako součást osobnosti

Scioli vytvořil teorii, která na naději nahlíží z psychologického, filozofického, teologického i medicínského hlediska. V tomto modelu je naděje považována za trvalý osobnostní rys a Slezáčková (2017) jej charakterizuje jako na budoucnost zaměřený zahrnující biologické systémy, genetické dispozice, psychologické, sociální a duchovní složky. Scioli hovoří o síti emocí, kterou tvoří mastery, attachment, survival a spiritual systém. Jedná se o čtyři lidské potřeby: mistrovství, připoutanost, přežití, spiritualní systém (Scioli et al., 2011).

Peterson a Seligman spojují naději s charakterem. Považují ji za ctnost transcendence, neboť propojuje člověka s vesmírem. Naděje v tomto chápání pomáhá lidem cenit si života i jiných životních forem a poskytuje smysl života (Peterson, Seligman, 2004). Tito autoři také předložili systém pro klasifikaci pro měření silných stránek charakteru – VIA Inventory of character.

2.4 Situační teorie naděje

Naděje také může být chápána jako reakce na hrozící nebezpečí, která pomáhá překonat zoufalství a snížit prožívání bolesti. Autoři tohoto přístupu jsou Morse a Doberneck (1995). Podél těchto výzkumníků existuje sedm částí naděje:

- realistické zhodnocení hrozby,
- imaginace alternativ a stanovení cílů,
- příprava na negativní dopady,
- realistické zhodnocení vnitřních i vnějších zdrojů,
- hledání podporujících se vztahů,
- průběžné vyhodnocování posilujících znaků,
- rozhodnutí se setrvat.

Morse a Doberneck dále rozlišili naději na šanci, vzestupnou naději, naději oproti racionálním očekáváním a dočasnou naději.

2.5 Naděje jako emoce

Autoři také poměrně často vztahovali naději k emocím. Význam pozitivních emocí zkoumala B. Fredricksonová (2009), která jim přisuzovala podpotu činnosti, úspěšný výkon, pozitivní na motivaci a vyšší kreativitu při řešení obtíží. Pozitivní nálada napomáhá i stálosti v cílech, neboť jsou percipovány jako dosažitelnější. Naděje podle Fredricksonové zaujímá mezi pozitivními emocemi velmi specifické postavení, neboť oproti ostatním pozitivním emocím vyplývá ze situací, které jsou náročné a ve kterých nám dobře není.

Také Lazarus (1999) zjistil, že pozitivní emoce pomáhají dosáhnout cíle, a to tím způsobem, že naděje vede k vynaložení většího úsilí a je zdrojem boje proti pocitům zoufalství. Naděje je podle něho emoce, která se objevuje při očekávání dosažení cílů.

Přímo jako „emoční teorie naděje“ bývá pojmenováván koncept týmu Averilla (Averill, Catlin & Chon, 1990, Averill, 1994, cit. dle Slezáčková (2017)). Tato teorie čítá čtyři pravidla:

- Pravděpodobnost dosažení cíle musí být reálné.
- To, o co usilujeme, musí být osobně i společensky přijatelné.
- Výsledek pro nás musí být důležitý.

- Pro dosažení cíle musíme vbýt oschotni něco udělat.

2.6 Procesní přístup k naději

Dufault and Martocchio usilovali o teoretický popis procesu naděje na základě definování různých aspektů naděje při zohlednění celistvosti (Dufault, Martocchio in Denis O'Hara, 2013) Autoři vytyčili dvě základní sféry naděje. Generalizovanou sféru naděje charakterizují jako stav mysli v dlouhodobém horizontu, a to bez konkretizace cíle. Specifická sféra naděje se již vztahuje k dosažení konkrétního stanoveného cíle. I přes významové odlišnosti spolu tyto sféry navzájem úzce souvisí. Podle Dufaulta a Martocchia do těchto sfér vstupuje šest dílčích dimenzí, které dohromady formují proces naděje.

- Afektivní dimenze zahrnuje emoce a pocity související s nadějným procesem.
- Kognitivní dimenze se týká myšlenek a představ.
- Behaviorální dimenze odpovídá aktivitě, více či méně cílí k dosažení očekávaných výsledků. Aktivita má různé formy. Může se jednat o praktické fyzické kroky k dosažení cíle, nebo o plánování strategií, organizaci myšlenek a testování reality na psychologické úrovni, o sociální aktivitu v podobě vytváření vztahů anebo o meditace a modlitby v rovině spirituální.
- Afiliativní dimenze obsahuje blízkost vztahů v rodině, přátelství, partnerství...
- Z hlediska časové dimenze se naděje vztahuje především k budoucímu času, ale její proces je závislý na minulosti a přítomnosti.
- Kontextová dimenze zohledňuje životní okolnosti jedince.

3 Funkce naděje

Naděje je velmi důležitým pomocníkem v životě. Naděje je zdrojem životní síly. Podle Ph. Lersche působí, jako popud přijímat budoucnost, jakožto možnost uskutečnění životních cílů. Naděje se tak stává „zdrojem vůle k životu“ a „je pro člověka nepřetržitým popudem k životu, rovnajícím se dechu, jeho bytí, je červenou nití, která se táhne vším, co činí. Čím silnější je u člověka popud k životu, tím živější je v něm pocit naděje, tím více má budoucnosti. A tak je naděje právě pulsem mladistvého bytí... Mláď žije nadějí zcela v perspektivě bohaté možnosti...“ (Lersch in Nakonečný, Emoce, s. 367). Snyder a jeho žáci poukazovali na to, že pokud mají lidé schopnost nadějného myšlení, mají velmi pozitivně ovlivněné jejich životy. Lidé, kteří mají vysokou naději, mívají lepší školní výsledky a jsou úspěšnější a šťastnější (<https://psychologie.cz/psychologie-nadeje/>).

Dále Snyder tvrdí, že lidé s nadějí přicházejí v případě složitých problémů s mnoha řešeními a bývají kreativnější. Podle Jara Křivohlavého je naděje „v určitém smyslu protikladem obav a strachu“ (Křivohlavý, 2004). Jedinec, který prožívá naději, necítí strach a naopak. Naděje zaujímá mezi pozitivními emocemi zvláštní místo. Zatímco ostatní pozitivní emoce se typicky rozvíjejí za předpokladu, že se cítíme dobře a bezpečně, naději zažíváme obvykle v situacích, které jsou náročné a nepříjemné. V jádru naděje je přesvědčení, že i opravdu strastiplná situace se může obrátit k lepšímu. Že je změna možná. Naděje nás v záplavě neštěstí drží nad vodou, a ne nadarmo se říká, že umírá poslední. Naděje nám dává sílu hledat řešení a východiska, inspiruje naše představy o lepším životě (Slezáčková, 2012, s. 44). Většina současných výzkumníků chápe naději jako multidimenzionální fenomén, který umožňuje člověku vyrovnat se s náročnou situací díky očekávání pozitivního výsledku. V dlouhodobějším horizontu naděje vytváří i odolnost vůči stresu (Park, Peterson, Seligman, 2004). Souvislost byla shledána i v oblasti sebeúcty a osobní pohody.

Nezastupitelné místo má naděje na poli zdravotnictví. Výzkumné studie dokládají, že pokud si pacient udrží naději, je to pro jeho léčbu přínosné. Opakem je pocit beznaděje, který vede k depresi a úzkosti a tím negativně na léčbu působí. Mechanismus pozitivního působení naděje v léčbě popsala Slezáčková (Slezáčková, 2016). Důležitými prvky naděje jsou víra a očekávání, které mají potenciál uvolňovat endorfiny napodobující účinky morfinu. Tím se zvláště u pacientů s chronickými nemocemi zmenšuje bolest. To může vyvolat i řetězovou reakci, která zvyšuje pravděpodobnost uzdravení. V tomto kontextu byl sledován vztah naděje s posttraumatickou stresovou poruchou, schizofrenií, ale třeba i nádorovým onemocněním.

Dobře byl popsán i účinek naděje v psychoterapii, a to včetně účinku u různých druhů terapeutických postupů (Slezáčková, 2016). Jedincům, kterým se daří si zachovávat naději, se také lépe dodržují léčebná pravidla a doporučená životospráva, což podporuje procesy hojení.

Podle Petry Mitrovské (2011) každý člověk ve zdravotnictví označován jako pacient musí mít nějakou naději. Naděje pro většinu lidí znamená určitou víru v pozitivní budoucnost a dobrý konec. Jestliže ale člověk onemocní nevléčitelnou nemocí a pochopí či pozná časovou limitaci svého života, jen s těžší by se dala naděje chápat jako reálný optimismus či víra ve šťastný konec. V takovýchto situacích pak naděje jako fenomén dostává zcela jiný ráz. Naděje na celkové, později i částečné uzdravení je nepravděpodobná až iluzorní. Je možné ovšem u takto nemocných pozorovat stav iracionálního očekávání nebo taky tzv. iracionální naději. Specifické formy pak získává s ohledem na umírající.

Zdravotnický personál bývá mnohdy přesvědčen, že musíme dodat nemocným optimismus. Mnohdy ovšem se toto „rozveselení“ nedaří. Často lidé, kteří jsou nevléčitelně nemocní nepodléhají beznaději. Snaží se bojovat do posledního dne a nechtějí se vzdát. Beznaděj lze popsat různě, ale základem je vždy „kapitulace před něčím, co je rozumem předkládáno jako fakt“. A právě ve chvílích beznaděje v mezních situacích lidské nouze vzniká naděje, kterou není možné charakterizovat jen a pouze vnitřním aktem obrany. Naděje povyšuje a překračuje přijetí holého faktu o nevléčitelnosti a brzkém konci v pozitivním smyslu. Mechanismy k jejímu trvání mohou být libovolné a otázka na důvod k naději je zcela bezpředmětná. Naděje nemusí mít žádný důvod, neupíná se k ničemu, nevztahuje se k žádnému konkrétnímu cíli, lze ji spíše chápat, jako stav kontinuálního očekávání (Mitrovská, 2011).

4 Lidé silné a slabé naděje

Jak již bylo výše uvedeno, naděje není jen stavem mysli, ale je také důležitou komponentou osobnosti. Snyder (2000) právě z hlediska vztahu osobnosti k naději rozlišoval dvě kategorie lidí, a to sice jedince se silnou a jedince se slabou mírou naděje. Lidé se silnou mírou naděje vítají překážky v životě a chápou je jako své výzvy k překonání a chtějí je zvládnout. Vedou-li dialog sami se sebou, říkají si: „To zvládnou.“ Naopak lidé s nízkou mírou naděje nejsou schopni se posunout dál a své překážky chápou, jako past. Jsou přesvědčeni, že těžkosti nezvládnou, rezignují a propadají bezmoci, protože nenacházejí východisko.

Otázka, proč někteří lidé mají silnou a jiní slabou naději, se stala předmětem mnoha kvalitativních psychologických studií.

- Mezi lidmi silné a slabé naděje jsou rozdíly v oblasti emocí. U všech lidí se v těžkých situacích objevují negativní emoce. Rozdíly mezi lidmi slabé a silné naděje jsou v síle (intenzitě) vnímaných negativních emocí. Lidé slabé naděje mají své negativní emoce na vrcholu intenzity, druhá skupina lidí se silnou nadějí mají poměrně nízkou intenzitu negativních emocí. Příčinou této situace je zjištěno, že lidé silné naděje ovládají dovednost v hledání a nacházení alternativních cest k vytyčenému cíli. (Křivohlavý, 2004, s. 32) Lidé, kteří mají slabou naději s negativními emocemi jsou zmateni, jsou postaveni před situaci, s níž nepočítali a nemají základní dovednost a tou je hledání alternativních cest k cíli.
- Lidé se silnou a slabou nadějí se dále liší v pojetí hlavního cíle snažení. Pro lidi se slabou nadějí je jednoznačný cíl. Mají jeden jediný, proto, pokud mají překážku, aby ho dosáhli, nejsou schopni definovat alternativní cíl. U druhé kategorie lidí se silnou nadějí je tomu však jinak. Ti mají jeden zvolený cíl, ale zároveň jsou schopni ve své pružnosti a flexibilitě vymyslet či si stanovit alternativní cíl.
- Pro rozlišení lidí s vysokou a nízkou nadějí je také důležité snažení se cíle dosáhnout a propojení se souborem hodnot, které jsou důležité a podstatné pro danou osobu. Lidé se silnou nadějí mají zvolený takový cíl, který je obvykle dle jejich žebříčku hodnot. Pro tyto lidi to není náhodná volba, vychází to z nich samých a nejen, že jim daný cíl někdo nařídil. Dosáhnutí cíle je pak jejich ústřední motivací. U lidí slabé naděje je však cíl většinou to, co jim někdo nařídí. Nevychází to z jejich vnitřní motivace, netěší je tedy a neplatí u nich, kdo hoří, zapaluje.

Snyder ještě dodává, že silná naděje, psychická stabilita a důvěra v druhé lidi jsou tři nejdůležitější vlastnosti, které bychom měli rádi u lidí, kteří nás vedou. Ten, kdo má silnou naději se při různých překážkách nevzdává, hledá různé možnosti řešení, nachází způsoby a cesty, aby svých cílů, které si nastavil, dosáhl.

O naději jako osobnostním rysu vedle Snydera uvažovali také Ch. Peterson a M. Seligman (2004), kteří ji ve své klasifikaci silných stránek charakteru přiřadili ke ctnosti transcendence (Peterson, Seligman in Slezáčková, 2012, s. 75).

5 Vývoj naděje

V principu Snyderova přístupu k naději jako k dispozičně determinované charakteristice naděje vystupuje v podobě hodnocení schopnosti nacházet cesty k cílům a udržovat si motivaci a snahu. Podle Snydera se tyto charakteristiky rozvíjejí v průběhu dětství. Při mapování ontogeneze naděje stáli psychologové před klíčovou otázkou: Kdy a jak se u dětí začne projevovat cílesměrné myšlení?

Dítě v raném dětství prozkoumává své okolí, učí se zvládat frustraci a hledat cesty, jak dosáhnout svého cíle. Erikson (1964) považoval naději za první ctnost, kterou může jedinec získat. Nezastupitelnou roli mají lidé, kteří mají k dítěti nejbližší a k nimž mají děti nejužší vztah. Tito nejbližší lidé jsou jakýmsi modelem. Dalším faktorem bylo zkoumání chování těchto nejbližších lidí v situacích, kdy dítě řešilo své problémy s přibližováním se cílům a jejich dosažení. Slabé naděje se objevily u dětí, které neměly k nikomu vřelý vztah, neměly tedy blízkého člověka (Pozitivní vliv moudrého vedení dětí k tomu, aby si samy stavěly cíle (Křivohlavý, 2004, s. 22). U těchto malých dětí jde pochopitelně nejdříve o velice drobné cíle, kdy má pozitivní vliv vyslovení pochval od osob z jeho okolí nebo vyslovené uznání, pokud dítě úspěšně řešilo nějaký úkol. Jaro Křivohlavý v knize *Pozitivní psychologie* (Křivohlavý, 2004) dále hovoří o tom, že by bylo dobré, kdyby rodiče „nenapovídali“ dítěti, co by mělo chtít.

Rodiče by měly vytvářet prostředí, které by probouzelo dětskou přirozenou zvědavost. Každé dítě musí vycházet při stanovování cílů z jeho možností. Pomáhání dětem, jejich povzbuzování, chválení, předkládání různých podnětů, hledání různých cest, aby dítě dosáhlo cíle, to jsou velmi kladné momenty. Různé případy, které byly sledované však potvrdily, že nepodnětné výchovné prostředí automaticky neznamená, že si nikdo nemůže osud pozměnit, pokud dítě opravdu chtělo, prokousalo se ke svému cíli, přesto, že mělo různé těžkosti a překážky.

Podle Ociskové et al. (2016) je dispoziční a základní míra naděje stabilní. Dočasně však mohou míru vytvořené naděje ovlivňovat mezní životní události (Snyder, 1991).

6 Diagnostika naděje

S nadějí se setkáváme na každém kroku, ale mnohdy si to neuvědomujeme, protože jsme zaujati jinými myšlenkami. Jasněji si uvědomujeme, že žijeme v naději, když se nám na naší cestě k cíli postaví něco do cesty. V tu chvíli si uvědomíme, oč nám jde, kam vlastně jdeme a co tam chceme dělat a udělat. Proto by bylo vhodné diagnostikovat naději právě v takovýchto situacích zablokování cesty k cíli. Tímto způsobem hodnotíme sílu naděje např. v příbězích, které jsme sami prožili, nebo v těch, o nichž se dozvíme (Křivohlavý, 2004, s. 23, 24).

6.1 Diagnostikování naděje z vyprávěných povídek

Výše uvedenému způsobu zjišťování naděje se blíží relativně nejjednodušší metoda diagnostikování naděje. Jde o tzv. narativní metodu poznávání naděje-Narrative Hope Scale. (Vance, 1996). Při této metodě, která se používá pro poznání naděje dětí, dospívajících i dospělých, jde o naslouchání povídkám a příběhům, které se staly dané osobě. Ta je vybídnu, aby povídala o tom, co se jí kdy stalo, oč usilovala-a jak to probíhalo i dopadlo. Odpovědi (příběhy) je možné zaznamenávat v akustické formě jako audionahrávku. Lze též požádat danou osobu o písemnou formu příběhů. Při vyhodnocování těchto příběhů se používá soubor danou teorií vytyčených aspektů (momentů), které jsou pro naději podstatné např. jakým způsobem daná osoba vybírá cíle svého snažení, jak hledá cesty k vytyčeným cílům, odkud a jak čerpá energii k tomu, aby vydržela celou cestu k cíli.

Velká pozornost je věnována zvláště momentům, kdy se do cesty k cíli postaví nějaká překážka. Zjišťuje se, jak se daná osoba v takovéto situaci chovala. Díky těmto momentům diagnostikovaným v příbězích pak lze usuzovat na to, v kterém aspektu je zřejmě daná osoba silnější a v kterém slabší. To pak může být vodítkem v usměrnění pomoci.

Metoda diagnostikování naděje z povídek byla použita i k hodnocení naděje u lidí, které známe z historie - např. rozborem povídek, které napsali a které jsou obsažené v publikovaných beletristických románech. Metoda diagnostikování naděje z povídek je poměrně mladá. Chybí důkladnější prověrka její spolehlivosti (validizace). Ukazuje se však, že je zvláště vhodná v klinické psychologické praxi jako první přístup k poznávání naděje pacientů (Křivohlavý, 2004, s. 24, 25)

6.2 Diagnostické škály naděje

Podle Slezáčkové (2020) se v současné době nejčastěji využívá tzv. The Adult Dispositional Hope Scale (Snyder et al., 1991), která je určena pro dospělou populaci. Má osm položek, na které respondent odpovídá podle míry souhlasu. Autoři této škály pohlížejí na naději jako na momentální stav a jejím prostřednictvím zjišťují cílesměrné myšlení jedince. Po použití v českém prostředí tuto škálu standardizovali Ocisková, Sobotková, Praško a Mihál v roce 2016.

Další hojně využívanou škálou je tzv. Perceived Hope Scale, která se zaměřuje na to, jak člověk naději prožívá. Sleduje různé aspekty naděje, např. to, jak je jedinec nadějí naplněn, jak je jeho prožívaná naděje účinná, jak se vztahuje k úzkosti a další. Tato škála má celkem 6 položek a jejím autorem je Krafft (Krafft in Slezáčková, 2020). Slezáčková v roce 2020 realizovala českou standardizaci této škály.

Fibel a Hale (1978) na základě empirických výzkumů propojili Snyderovu stupnici naděje s vlastní stupnicí všeobecného očekávání úspěchu „Generalized Expectancy for Success Scale, GESS“.

7 Aktuální výzkumy naděje u učitelů

Při zpracovávání přehledové studie výzkumů naděje u cílové skupiny učitelů byly záměrně vyhledávány výzkumy aktuální, tzn. od roku 2020. Logicky se v nich často objevuje téma covid, které současné školství velice ovlivnil. Souhrnná tabulka ukazuje vyhledané studie.

Tabulka č. 1 – Sumarizace výzkumných studií (vlastní konstrukce).

Rok publikace	Národnost Autorů	Název studie	Cílová skupina	Výstupy
2020	Spojené státy americké	Rok zmatků, ale i naděje ve vzdělávání	Učitelé a žáci	Strategie budoucího vzdělávacího systému
2020	Spojené státy americké	Vážení učitelé, právě teď jste největší nadějí naší země	Učitelé a žáci	Unání učitelům v době pandemie covid-19
2021	Nizozemsko	Naděje a Covid-19: Poznatky z Barometru naděje 2021	Nizozemští občané	Míra a typy naděje v populaci
2021	Spojené státy americké	Hledání naděje ve školách v době beznaděje	Učitelé a žáci	Doporučení pro učitele
2021	Spojené státy americké	Věda o naději: víc než jen zbožné přání	Různé skupiny obyvatel	Praktický trénink naděje
2022	Spojené státy americké	Nová věda o naději	Všechny věkové skupiny	Pojmenování naděje

Studie: Rok zmatků, ale i naděje ve vzdělávání

- Autoři: Emiliana Vegas and Rebecca Winthrop,
- Datum publikování: 22. prosince 2020

Tito autoři se na konci roku 2020 ohlédli za rokem, kdy jsme se setkali s globální pandemií a ve více než 188 zemích se v březnu zavřely školy a bohužel řada z nich zůstala zavřená po celý zbytek roku 2020. Celý svět řešil vakcínu covid – 19 a postupný návrat k normálu. Autoři článku uvedli přehled šesti strategií, které souvisí se vzdělávacím systémem v roce 2021 a v budoucnu.

Jako první trend uvádějí „Zlepšené zastupování studentů“ uvádějí časový horizont, který rozdělují před pandemií a po pandemii. Před pandemií uvádějí, že nebyla schopnost samostatně se učit dovednosti. Toto mnoho škol v dětech cíleně nepěstovalo. Vyzdvihují, že zásadní je „naučit se učit“, jelikož nyní jsme prošli zkušeností, že děti se neučili pod neustálým dohledem dospělých. Covid- 19 odhalil, že určitý model vzdělání, na který jsme byli zvyklí je nedostatečný. Školy musí cíleně rozvíjet dovednosti 21. století: řešení problémů tak, aby děti byly připraveny na celoživotní učení.

Jako druhý trend je úloha rodičů ve vzdělávání. Po covidu jednoznačně vidíme, že když se rodiče zapojí a podporují učení svých dětí doma, mají z toho prospěch všichni. Mnozí učitelé, pedagogové vyvíjeli kreativní způsoby, jak rodiče svých žáků zapojit.

Třetí strategie hovoří o nových spojencích ve vzdělávání. Pandemie totiž ovlivnila nejen schopnost dětí učit se, ale také jejich fyzické a rovněž i sociálně – emocionální potřeby. Z toho vyplývá, že mnoho podporujících aktérů za zdmi škol podporovali komplexní rozvoj dětí. (např. potravinové banky, přístup různých zaměstnavatelů apod.)

Čtvrtá strategie hovoří o heroickém úsilí pedagogů, kteří s omezenými zdroji vzdělávacích technologií inovují, aby pokračovali ve vzdělávání žáků. Mnozí pedagogové a neziskové organizace vyvíjejí kreativní řešení distančního vzdělávání, nejen s využitím internetového připojení, ale i offline technologií (základní mobilní telefony nebo rádia).

Pátá strategie hovořila o připravenosti škol na mimořádné události. Uzavření škol v důsledku covid – 19 v polovině března 2020 zaskočilo všechny a musí se vypracovat plány připravenosti na mimořádné události v oblasti vzdělávání.

Šestá strategie hovoří o veřejné podpoře škol a učitelů. Studenti a žáci se snažili učit z domova, narostla vděčnost za učitele, jejich schopnosti a jejich pečovatelskou roli ve

společnosti prudce vzrostla. Školy jsou jádrem sociální a ekonomické obnovy a učitelé po celém světě vyvíjejí kreativní řešení, jak pokračovat v učení. Závěr článku autoři končí vyslovením naděje, přáním do roku 2021. Tato naděje spočívá v tom, že školy se mají poučit ze situace, která souvisela se zavřením škol v roce 2020. Autoři vyslovili naději, aby školy zajistily strategii (viz. 6 bodů předcházejících) a zajistili, že všechny děti budou moci prospívat. Jejich cílem je, aby se vzdělávací systémy se pohnuly k novým efektivnějším způsobům poskytování kvalitní a relevantní výuky a zkušeností žákům ve škole i mimo ni.

[\(https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2020/12/22/2020-a-year-of-turmoil-but-also-hope-in-education/\)](https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2020/12/22/2020-a-year-of-turmoil-but-also-hope-in-education/)

Studie: Vážení učitelé, právě teď jste největší nadějí naší země

- Autor: Louie F. Rodriguez
- Datum publikování: 26. října 2020

Výsledkem autorovo bádání je, že krize covid – 19 způsobila, že si svět velmi dobře uvědomil význam naděje. Tato hluboce lidská emoce je jako sval, který začne pracovat, když jde do tuhého. Dále uvádí, že i v normálních časech má naděje velký význam – naše životy jsou prodchnuty nadějí, která nás motivuje ve všech našich snahách. Naděje se stala předmětem zájmu sociálních věd. Pozitivní psychologie řeší naději. Známý je přístup Ricka Snydera, který k naději přistupuje jako k procesu, zahrnující cíle a cesty. Naděje má sociální emocionální, duchovní, ale také ekonomický rozměr, který lze například měřit pomocí známého „indexu spotřebitelské důvěry“.

Dále v tomto článku autor děkuje učitelům našeho národa, kteří se věnovali svému povolání v tomto nelehkém období. Mnozí dále trávili nespočet hodin spoluprací a plánováním s dalšími kolegy učitelé, mnozí se učili znovu se učit nové učební plány, programy a přístupy k hodnocení. Někteří pedagogové měli vlastní děti školního věku, mnozí se starali o své vlastní rodiče. Autor si uvědomuje, že učitelé se vždycky v každé době snažili svým žákům a studentům pomoci. A to oceňuje hlavně v době pandemie.

[\(https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-dear-teachers-youre-our-countrys-greatest-hope-right-now/2020/10\)](https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-dear-teachers-youre-our-countrys-greatest-hope-right-now/2020/10)

Studie: Naděje a Covid-19: Poznatky z Barometru naděje 2021

- Autoři: Dr. Emma Pleeging, Dr. Steven C. van den Heuvel
- Publikováno: 2021

V tomto článku nizozemští autoři popisují hovoří o měřícím nástroji Barometr naděje. Naději chápou, jako kombinaci poznání emocí, sociálních vazeb, cností, očekávání, důvěry a spirituality. Barometr naděje je každoročně použit v provádění měření mezi nizozemskou populací. Autoři v září 2021 provedli poslední výzkum a v textu uvádějí důležité poznatky. V roce 2021 dosáhli nizozemští občané v indexu naděje (škála od 1 do 10) průměrného skóre 6,3. Autoři přišli svým bádáním na výsledek, že nižší naději mají lidé, kteří mají špatný zdravotní stav, jsou často osamělí, mají nízký příjem a jsou nezaměstnaní. Výzkum také ukázal, že důvěra je důležitá složka naděje. Naděje souvisí s několika pozitivními výsledky, jako je odolnost, udržitelné chování a prosociálnost.

Naděje má navíc silný vztah k odolnosti. Lidé, kteří dosahují vysokého skóre v indexu naděje častěji uvádějí, že mají sociální síť, o kterou se mohou opřít, že chtějí pomáhat ostatním a snaží se omezit svůj dopad na životní prostředí. Celkově lze říci, že poznatky získané prostřednictvím měření Barometru naděje jsou cenným zdrojem informací.

<https://www.eur.nl/en/ehero/news/hope-and-covid-19-insights-hope-barometer-2021>

Studie: Hledání naděje ve školách v době beznaděje

- Autor: Nora Flemingová
- Publikováno: březen 2021

Výzkumy ukazují, že naděje je měřitelná a naučitelná dovednost – a aby žáci a učitelé cítili naději, musí na ní pracovat.

Autorka uvádí, že studenti, že v době, kdy se otevíraly školy byl nahlášen nárůst depresí, úzkostí a pokusů o sebevraždu u mladých lidí. Také mnozí učitelé sdílely prohlubující se pocit rozčarování po roce výrazných otřesů – a po roce, kdy se očekával náročný a pomalý návrat zpět. Autorka se dále zamýšlí, co mohou pedagogové udělat, aby se v žácích vzbudila naděje, zvláště, když se mnozí z nich ctí beznadějně? Podle mnohých výzkumných studií nejsou lidé, kteří mají naději pouhými optimisty, ale jsou schopni aktivně přemýšlet o budoucnosti a plánovat dopředu.

Výzkumy ukazují, že naděje je měřitelná dovednost, které se lze naučit a která má značný vliv na úspěšnost a vytrvalost studentů ve škole. Zjistilo se, že děti, kteří mají naději, mají vyšší sebevědomí a sociální dovednosti, častěji si stanovují a dosahují cílů a snáze se vzpamatovávají z nepříznivých situací. Autorka uvádí detail z výzkumu z Arizonské státní univerzity, kde se nachází centrum pro pokročilé studium a praxi naděje. Pracovnice z tohoto centra uvádí: „lidé si o naději vždycky myslí, že je „skřehotavá“, ale tak to není“. Dále se v tomto článku uvádí: „naděje je poznání a vůdčí motivace, která lidi tlačí k tomu, aby jednali směrem ke svým cílům. Je to dovednost, na které musíme pracovat a kterou můžeme rozvíjet.“ Podle výzkumníků a psychologů velmi záleží co je zapsáno v učebních osnovách, úkolech a zadáních. I malé změny v těchto dokumentech mají skutečný vliv na to, jak žáci vnímají sami sebe a svůj svět. Určitými úpravami a novými aktivitami mohou učitelé zmírnit část beznaděje, kterou žáci pocítují a následně se učitelé mohou cítit nadějněji. Dále je v článku zdůrazněno, aby se dospělí s dětmi nebáli hovořit o tom, co je momentálně trápí a čím si prochází. V textu je vybrán pojem – nezametejte to pod koberec. Vyplývá z toho, že se nemůže zanedbávat diskuze o současných reáliích. Neznamená to, že by učitelé měli každou hodinu proměnit v poradenské sezení, ale měli by se snažit vyhradit čas, aby se žáci a studenti mohli podělit o své pocity. Učitelé by s dětmi měli sdílet příběhy o úspěchu, protože jakmile se děti zbaví některých svých obav, mohou pedagogové zaměřit své myšlení na budoucnost s nadějí. Různí odborníci doporučují do výuky začlenit příběhy lidí, kteří překonali obrovské těžkosti nebo opakovaně selhali a poté opět uspěli. Žáci si mohou vzít příklad. Další doporučení v tomto článku je, že by učitelé ve snaze žákům pomoci mohli sdílet, aby děti pojaly současné zkušenosti jako „okamžik v čase“ a ten nakonec pomine. Učitelé mají uvést příklady z jiných globálních krizí nebo epidemií z minulosti. Vždy některé děti budou s něčím bojovat a jiné děti v jiné situaci zazáří.

[\(https://www.edutopia.org/article/schools-finding-hope-hopeless-time/ \)](https://www.edutopia.org/article/schools-finding-hope-hopeless-time/)

Studie: Věda o naději: Víc než jen zbožné přání

- Autor: Maya Shrikant
- Publikováno: červen 2021

Být plný naděje neznamená jen dobrý pocit. Být plný naděje znamená, že se nám zlepší zdraví a vztahy. V textu od autorka Maye Shrikanta se uvádí o výzkumech vědců, kteří zkoumají naději. V arizonské státní univerzitě podle výzkumníků z oblasti sociálních věd z Centra pro

pokročilé studium a praxi naděje se uvádí, že mít naději je těžší, než si možná myslíme. Zkoumají různé skupiny obyvatel, jak si představují naději, zkoumají závislost naděje na zdraví a pohodu. V psychologii je naděje kognitivní praxe, která zahrnuje záměrné stanovení cílů a cílevědomou práci na jejich dosažení. Z jednotlivých výzkumů se potvrdilo, že lidé, kteří doufají, jsou schopni stanovit si cíle, určit způsoby, jak jich dosáhnout mají pak pocit, že mohou vykonat práci, aby těchto cílů dosáhli. Další zajímavá myšlenka v tomto článku je přirovnána k dopravní nehodě, která by se mohla stát na dálnici. V textu se uvádí „nemůžu jen tak zastavit uprostřed dálnice a vzdát to. Musím se v provozu orientovat, pomocí teorie naděje, a nakonec se ujmout děje, který doslova řídí mé kroky.“ Zde je uveden postup, jakým se dostaneme k cíli. Dále v článku uvádí, že naděje je aktivní proces. Sny a optimismus jsou jen struktury víry, když jsme optimistický člověk tak věříme, že věci na světě dopadnou dobře, ať se děje cokoli. John Parsi, výkonný ředitel Centra naděje říká: „Nadějní lidé si nemohou jen tak přát, aby něco existovalo. Naděje vyžaduje, aby člověk převzal odpovědnost za svá přání a touhy a podnikl kroky k jejich naplnění. Optimističtí lidé vidí sklenici jako z poloviny plnou, ale lidé plní naděje se ptají, jak mohou sklenici naplnit.“ Je prokázáno z výzkumů, že nadějnější studenti jsou na tom lépe z hlediska svého zdraví a schopnosti řešit budoucí výzvy.

„Studenti, kteří mají více naděje si vedou lépe ve škole, mají rozvinutější sociální a emocionální dovednosti a posilují vztahy se svými vrstevníky“. Říká Ashley Fraserová členka výzkumného týmu Centra naděje. Parsi říká „Strategie naděje má v reálném světě poměrně silný dopad. Není to žádná křehká věda.“ Výzkumníci ukazují a zdůrazňují, že pokud mladí lidé chtějí, mohou v tomto období změnit běh svého života, pokud chtějí. Pojmenovávají toto období jako skvělé období v životě mladých lidí. Dále v textu jsou uvedeny tři univerzitní pravdy ze vzdělávacího programu děti v naději.

První je, že každé dítě je schopno dosáhnout úspěchu, bez výjimky. Druhá je, že spojení mezi dospělými a mládeží je smysluplné a působivé. Třetí je, že stanovování cílů se odehrává v mnoha oblastech, včetně vzdělávání a kariéry, domova a rodiny, komunity a služeb.

Dále se v tomto článku píše o tom, že bychom měli dělat malé kroky pro dlouhodobý úspěch. Kontrolovat sami sebe, zda jsme nadšeni a zapálení pro jednotlivé kroky k dosažení svých cílů, zvážit kontext tzn. Různé etnické populace různě vnímají a praktikují naději. Lidé vystavené násilí a traumatu trpí poklesem naděje. Později může vést k nekontrolovatelným pocitům beznaděje. Cílem tohoto článku je, že máme pamatovat, že naděje vyžaduje praxi.

Naděje je těžká, musíme se snažit o malé krůčky, abychom se dostali k větším cílům. Dalším z cílů je, že musíme podporovat kulturu naděje.

(<https://research.asu.edu/science-hope-more-wishful-thinking>)

Studie: Nová věda o naději

- Autor: Dan J. Tomasulo PhD., TEP, MFA, MAPP
- Publikováno: 2022

Tento autor popisuje ve svém publikovaném článku, že na celém světě dochází k epidemii depresí a úzkostí ve všech věkových skupinách. Smutek, stres a obavy dosahují rekordních hodnot. Článek z roku 2022 zdůrazňuje tři důležité tendence. Jedním z nich je, že lidé mají více negativních zážitků a méně pozitivních. Jako další je uvedena tendence, že stres, smutek a obavy jsou na nejvyšší zaznamenané úrovni. Poslední třetí je, že lidé se necítí odpočatí a prožívají méně radosti než kdykoliv v historii. V textu je dále uvedeno, že nejsme připraveni z pohledu psychologů na zvládnání depresí. Léčba deprese nebo úzkosti může být krátkodobá a nevede mnohdy k ukončení léčby.

Nová věda o naději má schopnost tento trend změnit. Klíčem k úspěchu je pochopení, co přesně naděje je. Cílem tohoto výzkumu je pojmenovat co je naděje. Naděje je pozitivní emoce, která ke své aktivaci vyžaduje negativitu nebo nejistotu. Bez pocitu smutku naději nepotřebujeme, lidé s nízkou nadějí si neuvědomují, že negativita nebo nejistota je jakousi výzvou a lidé s nízkou nadějí se tudíž soustředí jen na negativa v dané situaci.

Lidé s vysokou nadějí věří, že naděje je vnímání směrem k víře v kontrolu nad budoucností. Lidé s vysokou nadějí věří, že pozitivní budoucí výsledek je možný. Mají touhu dosáhnout výsledku. Tito lidé hledají způsoby, jak pěstovat pozitivní pocity. Jsou připraveni na životní výzvy a později mají delší, šťastnější a zdravější život. Pokud jsme ve stresu a obavách, jsou naše negativní a pozitivní myšlenky nevyvážené. K odstranění negativních myšlenek musíme přidávat více pozitivitu.

Výsledkem a cílem těchto textů je naučit se přístup: neustále přidávat do svého života pozitivní emoce a zážitky, aby vyvážily negativitu.

Tím, že se naučíme pravidelně odstraňovat myšlenky, pocity, chování a přesvědčení, které nás přivádějí do depresí a začneme přidávat ty, které zvyšují pozitivitu, naučíme se zachovávat naději. (<https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-healing-crowd/202207/the-new-science-hope>)

8 Naděje v prostředí základní školy

Osmou kapitolu tvoří strukturovaný popis výzkumného šetření, které je v souladu s názvem i cíli práce zaměřeno na naději v prostředí základní školy.

Základní školy prošly v posledním desetiletí změnami, které významně prověřily jejich adaptabilitu. Ať se již jedná o rozsah inkluze, covidovou distanční výuku, velké množství žáků s odlišným mateřským jazykem, redukci doporučovaných podpůrných opatření až po neustálé diskuse o kariérním modelu učitelů, financování škol a mzdy pedagogických pracovníků. Těmito změnami samozřejmě prošel celý systém českého školství, základní školy však mají situaci nejobtížnější. Oproti jednotlivým středním školám obhospodařují široké netříděné spektrum žáků a ve srovnání s mateřskými školami je zde vyšší tlak na výsledky, pravidelně měřené srovnávacími testy. Na jistotě nikomu určitě nepřidá ani neustálá výměna ministrů školství.

Výzkumné téma naděje v prostředí základní školy vychází z koceptu Dana Tomasula, který naději považuje za pozitivní emoci, která ke své aktivaci právě negativitu nebo nejistotu vyžaduje (Tomasulo, 2022).

V rámci osmé kapitoly je charakterizován cíl a realizovaný design výzkumného šetření, a to včetně použitých metod a vzorku respondentů z řad učitelů. Dále jsou strukturovaně předkládány dosažené výsledky a závěry.

8.1 Cíl a design výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je zmapovat naději v prostředí základní školy z pohledu učitelů.

Účelem naplnění obecného cíle byly konkretizovány výzkumné otázky:

- Jakým způsobem naděje vstupuje do prostředí základní školy?
- S čím je naděje v prostředí základní školy ztotožňována?
- Jak se podle učitelů s nadějí setkávají žáci?
- Jaké míry učitelé základní školy dosahují ve škále dispoziční naděje?
- Jaké míry učitelé základní školy dosahují ve škále prožívané naděje?
- S kterými z osobními a pracovními charakteristikami učitelů souvisí míra dispoziční naděje?

- S kterými z osobními a pracovními charakteristikami učitelů souvisí míra prožívané naděje?

Výzkumné šetření koncepčně odpovídá smíšené metodologii, zahrnuje kvalitativní a kvantitativní část. V rámci kvalitativní části jsou hledány odpovědi na otázky: „*Jakým způsobem naděje vstupuje do prostředí základní školy?*“, „*S čím je naděje v prostředí základní školy ztotožňována?*“ a „*Jak se podle učitelů s nadějí setkávají žáci?*“ Další výzkumné otázky jsou podrobeny kvantitativnímu šetření na základě stanovení následujících předpokladů a hypotéz:

P1: Míra dispoziční naděje bude u učitelů posuzovaného vzorku ve srovnání s netříděnými normami vyšší?

P2: Míra prožívané naděje bude u učitelů posuzovaného vzorku ve srovnání s netříděnými normami vyšší?

H1: Mezi stupněm dispoziční naděje a základními charakteristikami učitele, jako jsou biologické pohlaví, věk a délka pedagogické praxe, učitele existuje statisticky významná závislost.

H2: Mezi stupněm prožívané naděje a základními charakteristikami učitele, jako jsou biologické pohlaví, věk a délka pedagogické praxe, učitele existují statisticky významné závislosti.

H3: Mezi stupněm dispoziční naděje a charakteristikami práce, jako jsou velikost a specifika školy, typ vyučovaných předmětů a stupeň ZŠ, existují statisticky významné závislosti.

H4: Mezi stupněm prožívané naděje a charakteristikami práce, jako jsou velikost a specifika školy, typ vyučovaných předmětů a stupeň ZŠ, existují statisticky významné závislosti.

H0: Mezi stupněm dispoziční naděje a základními osobními i pracovními charakteristikami učitele neexistuje statisticky významná závislost.

H0₁: Mezi stupněm prožívané naděje a osobními i pracovními charakteristikami učitele neexistuje statisticky významná závislost.

8.2 Použité metody

V kvalitativní části výzkumného šetření byl pro sběr dat použit polostandardizovaný rozhovor, který zahrnoval pět otázek, z toho čtyři otevřené, jedna uzavřená. Nakládáno s ní však bylo jako s otevřenou.

- Kde mohou učitelé vidět naději?
- Myslíte si, že žáci ve škole prožívají naději?
- Kdo je nadějný žák a jaký je?
- Co by pomohlo, aby v českém školství bylo více naděje?
- Jak vlastně chápete naději? Co to naděje je?

Další doplňující otázky měly za cíl pouze produkci výpovědi probanda. Jednotlivé individuální rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány na telefon a následně byl pořízen doslovný přepis. Písemná podoba rozhovorů byla dále podrobena obsahově kategoriální analýze a vizuálně strukturovaná v rámci vztahových diagramů.

Kvantitativní část byla opřena o dva standardizované dotazníky: škálu dispoziční naděje a škálu prožívané naděje.

- Škála dispoziční naděje

Škála dispoziční naděje vznikla za účelem posouzení míry dispoziční naděje. Tuto škálu vyvinul Snyder a kolektiv v roce 1991. Českou verzi standardizovali v roce 2016 Ocisková, Sobotková, Praško a Mihál. Škála dispoziční naděje zahrnuje celkem 12 položek, ke kterým se respondenti vyjadřují na osmibodové škále: naprosto nepravdivé, většinou nepravdivé, spíše nepravdivé, mírně nepravdivé, mírně pravdivé, spíše pravdivé, většinou pravdivé, naprosto pravdivé. Tento dotazník zahrnuje dvě subškály, a to cestu a snahu, přičemž každou z nich sytí 4 položky. Zbylé 4 položky se do celkového skóre nezapočítávají.

- Škála prožívané naděje

Škála prožívané naděje byla vyvinuta za účelem zjišťování míry této naděje. Zabýval se jí proslulý švýcarský psycholog A. Krafft. Prožívaná naděje se dle tohoto psychologa v mnohem odlišuje od Snyderovi dispoziční naděje. Míru prožívané naděje zachycuje šestipoložková škála. Snahou bylo vytvořit nástroj pro zachycení prožitků naděje. Ptáme se na to, do jaké míry v našem životě hraje roli naděje. Možnosti odpovědí jsou: rozhodně nesouhlasím, spíše nesouhlasím, mírně nesouhlasím, spíše souhlasím a rozhodně souhlasím.

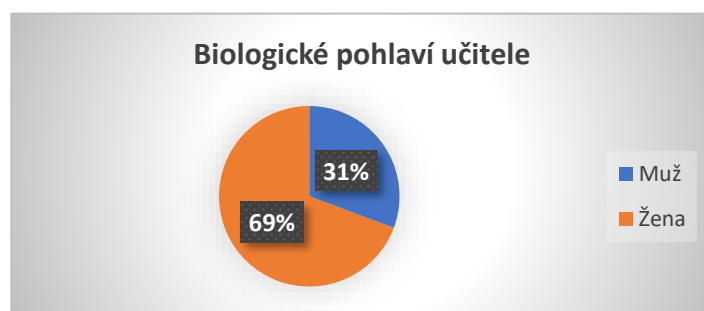
Tyto dotazníky byly převedeny prostřednictvím aplikace google docs do online podoby a distribuovány učitelům. Dále byly vyhodnocovány dle pokynu ve standardizačních zprávách a hodnoceny dle norem. Získaná data byla zpracovávána v prostředí MS Excel na úrovni popisné statistiky a výsledky jsou předkládány v grafech relativních četností. Statistická závislost byla vyhodnocována a hypotézy ověřovány prostřednictvím testu Chí-kvadrát nezávislosti v kontingenční tabulce. Za účelem výpočtů byla využita aplikace Milana Kábřta ([Test chí-kvadrát nezávislosti v kontingenční tabulce \(milankabrt.cz\)](http://milankabrt.cz)). Kontingenční tabulky, viz příloha. Podmínkou prokázání předpokladů P1 a P2 je rozdíl průměrných hodnot o 1 škálový bod.

8.3 Popis vzorku respondentů

Narativní rozhovory byly realizovány s pěti učiteli ze dvou základních škol, z toho ve čtyřech případech se jednalo o učitelky – ženy, jeden byl učitel – muž. Soubor byl tvořen metodou sněhové koule (Miovský, 2006). Na souboru pěti respondentů byl vzorek ukončen, neboť už rozhovory nepřinášely nová data.

Na základě dotazníkového šetření bylo osloveno celkem 100 respondentů. Návratnost byla zaznamenána u 75 učitelů. Všechny navrácené dotazníky bylo možné do výzkumu použít.

Soubor respondentů bude dále charakterizovat podle věku, pohlaví, délky praxe, třídnictví, zda má škola nějaké specifikum a zda je na ni více jak 100 žáků.

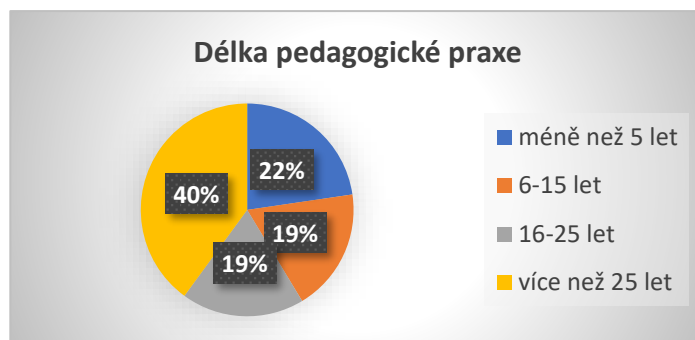
Graf č. 1 – Relativní četnosti biologického pohlaví respondentů

Z hlediska biologického pohlaví respondentů, vzorek korespondoval s demografickým rozložením v českém školství. Téměř 70 % tvořily ženy, 30 % muži – učitelé.

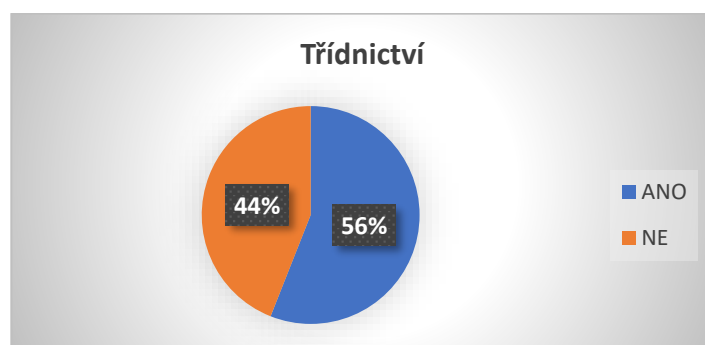
Graf č. 2 – Relativní četnosti věku respondentů.

Věkové rozložení vzorku respondentů také přibližně vypovídá o situaci v českém školství, v podílu 45 % je osloveným učitelům více než 50 let, dále se srovnatelně jedná o učitele ve věku 35-50 let a o učitele do 35 let.

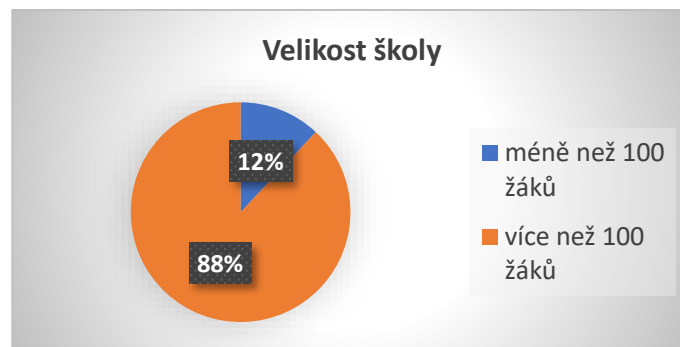
Graf č. 3 – Relativní četnosti délky pedagogické praxe respondentů.

Délka praxe souvisí s věkem učitelů. Největší podíl výzkumné skupiny zahrnuje učitele s více než 25letou pedagogickou praxí. Procentuální zastoupení ostatních skupin, tzn. praxe do 5 let, praxe v rozmezí 6-15 let a 16-25 let, je v zásadě srovnatelné.

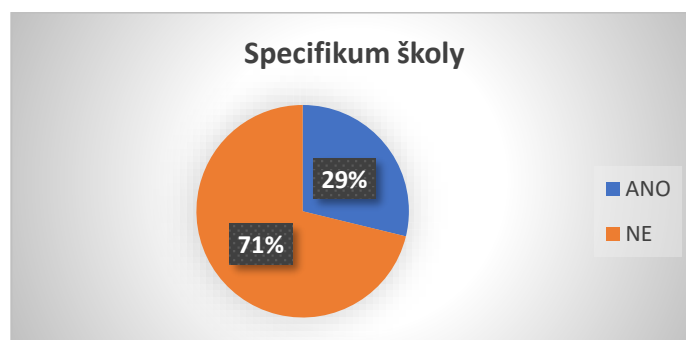
Graf č. 4 – Relativní četnost třídních učitelů mezi respondenty.

Více než polovina z oslovených učitelů byla pověřena třídnictvím, se kterým souvisí velká odpovědnost za žáky a administrativní zátěž.

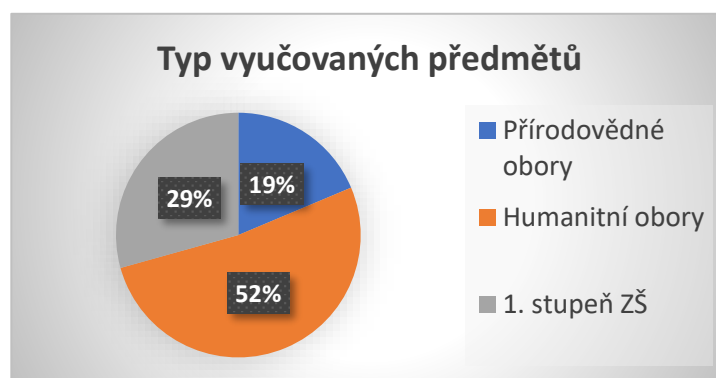
Graf č. 5 – Relativní četnosti velikosti školy, na které respondenti působí.

Většina učitelů pracuje na velké škole, pouze 12 % ve škole, kterou navštěvuje méně než 100 žáků. Většinou se jedná o malotřídní vesnické školy, které zahrnují pouze 1. stupeň ZŠ.

Graf č. 6 – Relativní četnost specificky zaměřených škol ve skupině respondentů.

Více než 70 % dotazovaných učitelů pracuje ve škole tzv. běžného typu, necelých 30 % ve škole s nějakým specifikem. Může se jednat o školu se speciálním vzdělávacím programem, popř. o školu ve specifické lokalitě.

Graf č. 7 – Relativní četnost typu respondenty vyučovaných předmětů.

Více než polovina učitelů posuzovaného vzorku vyučuje humanitní obory. Přírodovědné obory jsou zastoupeny v podílu 19 %. Zbýlých 29 % tvoří učitelé 1. stupně ZŠ, kteří zajišťují široké spektrum výuky.

8.4 Výsledky šetření

8.4.1 Obsahově kategoriální analýza výpovědí učitelů

Z rozhovorů s učiteli základních škol bylo vygenerováno celkem 13 významových kategorií: osobní definice naděje, naděje jako nadějně očekávání, naděje jako součást osobnosti, situace učitelského kontaktu s nadějí, situace žakovského kontaktu s nadějí, zdroje naděje, předpoklady naděje, cíl podpory naděje, existence/přítomnost naděje, bariéry naděje, nadějný žák, žakovský prožitek naděje z pohledu učitelů, význam naděje.

- Osobní definice naděje

Učitelé mají naději spojenou s pozitivními pocity, s důvěrou, vírou a pozitivním očekáváním, často spojeným s vlastní osobou: „*jakoby optimistické očekávání nějakého dobrého konce*“ ... „*když věříme, že něco dobře dopadne*“, ... „*doufání, očekávání, pocit nějakého vývoje*“, ... „*že v sobě třeba vidím to dobrý*“.

- Naděje jako nadějně očekávání

Nadějně očekávání učitelů odpovídá pedagogickému optimismu učitelů („*...že si prvňáček dnes zapamatuje nějaké písmenko*“, „*posun odněkud někam*“) a pozitivním dopadům školy na žáka, a to v rovině profesní („*...že z něj třeba i něco bude.*“) i sociálně („*...budou mít třeba kamaráda na celý život*“).

- Naděje jako součást osobnosti

Učitelé částečně chápou naději také jako osobností rys: „*Jsem optimistický člověk.*“ ... „*...hodně o nastavení člověka.*“

- Situace učitelského kontaktu s nadějí

Učitelé jsou s nadějí v přímém kontaktu v situacích, kdy mohou pozorovat, nebo očekávat, pozitivní výsledky své práce, tzn. sledují všechna pozitivní jednání žáků, popř. žakovský potenciál k pozitivnímu jednání, a to ta krátkodobá, i dlouhodobé („*děti udělají nějaký dobrý skutek*“, „*... dítě za sebou nějaký úspěch,*“ ... „*má nějakou snahu něco udělat.*“ ... „*Mnozí žáci vedou úspěšný a šťastný život.*“)

- Situace žakovského kontaktu s nadějí

Žáci jsou podle učitelů ve škole kontaktováni s nadějí v situacích uvědomovaného úspěchu („*... když se jim něco povede.*“), když jsou oceněni („*...moment, když jsou někým pochváleni.*“), a když mají kamarády („*...v těch vztazích, že tu mají ty kamarády.*“)

- Zdroje naděje

Zdroje naděje učitelé odvozují od volených způsobů výuky a přístupu k žákům („využívání těch technologií ve výuce,“ ... „když jsou pochváleni, povzbuzováni“), možnosti prožít úspěch (... „když mají nějaký předmět, který jim vyloženě jde“) a rodinného zázemí žáka („... záleží na rodinném prostředí, ve kterém vyrůstá.“)

- Předpoklady naděje v základní škole

Na straně učitelů se jedná o kvalitní lidské a materiální zdroje a dostatečné pravomoci („lidi, kteří tomu rozumí.“ ... „pedagogové vyzkoušeli i práci v jiném oboru.“ ... „zábavnější výuka,“ ... „jak si zlepšit ten život těmi technologiemi.“ ... „odbourat takovej ten oldschoolovej přístup k tý výuce“. „Měl větší možnosti co do tý výuky zařadit.“... „více peněz“) a žáci potřebují především pozitivní vzory a pobídky širokého sociálního okolí („nadšení učitelé,“ „spolupracující rodiče.“ ... „že ty žáky dost podbízí, aby tu naději v sobě měli,“ ... od učitele, může to být i od spolužáků, rodičů“).

- Cíl podpory naděje

Cílem podpory naděje jsou spokojení žáci a jejich rozvoj („...spokojení žáci,“ ... „pro jejich psychickou pohodu,“ ... „aby se rozvíjeli v tom oboru, co je baví.“) a optimismus učitelů („...optimistické vrácení se před ty školní lavice.“)

- Existence/přítomnost naděje

V této kategorii jsou zahrnuty všechny výroky, které naznačují, zda učitelé přítomnost naděje vůbec vnímají, či nikoli. Všechny výroky, které se týkaly přítomnosti naděje u učitelů, byly pozitivní (... „Máš tam tu naději,“ ... „já třeba vidím naději,“ ... „V mnoha situacích to vidíš.“). Vyjadřovali-li se k přítomnosti naděje u žáků, pak zohledňovali i míru (... „Všichni žáci prožívají naději.“ ... „někteří více, někteří méně.“)

- Bariéry naděje

Za bariéry naděje v ZŠ učitelé považují nereálné požadavky („striktně se držet těch ŠVP“), nepromyšlené zásahy ze strany MŠMT („výstřely s těmi novotami,“ ... „aby nikdo z politiků nevrstal do toho, co si myslím že funguje.“) a příliš dominantní a autoritativní přístup k výuce („utlačovat tohle musíš vědět.“... „testy, testy, nazdar,“ „frontální výuka“).

- Žákovský prožitek naděje z pohledu učitelů

Podle učitelů si žáci přímo prožitek naděje neuvědomují, ale prožívají ji jako radost z úspěchu, který jim zvedá sebevědomí: „nevnímají jako pocit, že by prožívali naději“, „...prožívají naději spíš v momentální situaci.“ ... „musí cítit, že se jim to jako povedlo,“ ... „jsem

dobrej.“... „nejsm úplně blbej.“ Z hlediska konceptů naděje se jedná spíše o dispoziční naději.

- Nadějný žák

Nadějného žáka učitelé definovali jako snaživého žáka s určitými ambicemi a adekvátním sebevědomím, přičemž dispozice žáka nejsou důležité: „...*chut' se zlepšovat*, „...*nemá úplně nízký sebevědomí*, „...*má nějaký cíle*.“ „*Chce se to naučit, má tu snahu*.“ „...*může mít podpůrné opatření různého stupně*.“

- Význam naděje

Význam naděje učitelé spatřují především ve vztahu k aspiraci a motivaci k nějaké aktivitě: ... „*abych se do něčeho vrhla*“ ... „*pustila se do toho*“ ... „*abych dokončila nějaký cíl*.“

8.4.2 Vztahy mezi kategoriemi

Na základě odhalení základních vztahů mezi výše popsány kategoriemi lze charakterizovat koncept naděje z pohledu učitelů, polohy naděje z prostředí základní školy a podmínky naděje v prostředí základní školy.

Koncept naděje z pohledu učitelů

Diagram č. 1 – Koncept naděje z pohledu učitelů (vlastní konstrukce)

Koncept naděje z pohledu učitelů zahrnuje spektrum osobních definic naděje spojovaných s pozitivními pocity, důvěrou, vírou a pozitivním očekáváním ve vztahu k sobě, které spolu s optimistickým osobnostními rysem silně akcentují význam naděje ve smyslu aspirace a motivace k nějaké aktivitě. K takto konstruovanému významu naděje však vede již samostatný predisponující osobnostní rys, nebo samostatné definování naděje.

Podmínky naděje v prostředí základní školy

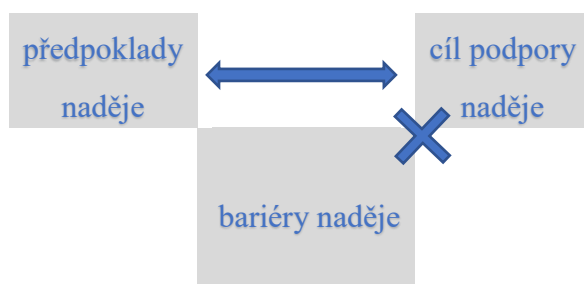

Diagram č. 2 – Podmínky naděje v prostředí ZŠ (vlastní konstrukce).

Předpoklady naděje v základní škole, ať už se jedná o kvalitní materiální zdroje a lidské zdroje s dostatečnými pravomocemi pro učitele nebo o pozitivní vzory a pobídky u žáků, jsou úzce a vzájemně propojeny s cílem naděje, kterým jsou spokojení žáci a jejich rozvoj. Tento cíl však naráží na mnohé bariéry v podobě nereálných požadavků, nepromyšlených zásahů ze strany MŠMT a příliš dominantního až autoritativního přístupu některých vyučujících.

Polohy naděje v prostředí základní školy

Diagram č. 3 – Polohy naděje v prostředí ZŠ (vlastní konstrukce).

Existence/přítomnost naděje je učiteli vnímána, a to na základě jejich osobních zkušeností i pozorovaných zkušeností žáků.

- Učitelé jsou s nadějí v přímém kontaktu v situacích, kdy mohou zaznamenat pozitivní výsledky své práce na základě sledování jednání žáků, u žáků se jedná o situace uvědomovaného úspěchu, ocenění a dobrých vrstevnických vztahů.
- Od situací učitelského kontaktu s nadějí se odvíjí definice nadějného žáka jako snaživého žáka s určitými ambicemi a adekvátním sebevědomím.
- Ze situací žakovského kontaktu s nadějí vyplývá žakovský prožitek naděje jako radost z úspěchu a dobré sebevědomí.
- Snaživý žák s ambicemi a adekvátním sebevědomím nejvíce naplňuje nadějně očekávání učitelů v kontextu pedagogického optimismu ohledně pozitivního dopadu školy na žáka.
- Žakovský prožitek naděje jako radost z úspěchu a dobré sebevědomí silně ovlivňují základní zdroje naděje ve škole, což podle učitelů jsou způsoby výuky a přístup k žákům.
- Zároveň tyto základní zdroje naděje pozitivně působí na nadějně očekávání učitelů.

8.4.3 Popisná statistika výsledků dotazníkového šetření

V následujících tabulkách jsou uvedeny průměry a směrodatné odchylky obou škál i subškál. Struktura tabulek umožňuje porovnat výsledky vypočítané v našem výzkumném souboru s normami vyvinutými při české standardizaci.

Tabulka č. 2 – Popisná statistika výsledků ve škále dispoziční naděje.

Škála dispoziční naděje – celkem	Průměr	Směrodatná odchylka
dle norem	46,14	7,8
v našem souboru	48,19	5,51
Škála dispoziční naděje – snaha		
dle norem	23,13	4,26
v našem souboru	23,8	3,06
Škála dispoziční naděje – cesta		
dle norem	23,03	4,47
v našem souboru	24,39	3,11

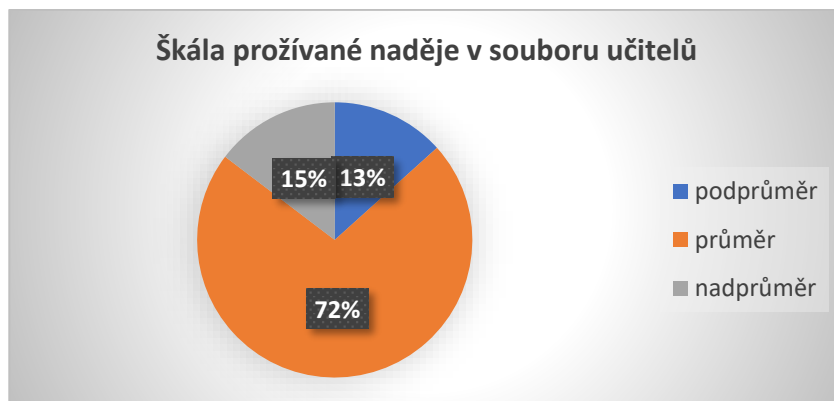
V souboru učitelů je celkové průměrné skóre škály dispoziční naděje ve srovnání s normami o něco vyšší, a to při menším rozptylu. Pozitivní nárůst celkového skóre je na škále dispoziční. Tento trend je viditelný i na dílších úrovních. Výrazněji se to však projevilo na subškále cesta.

Tabulka č. 3 – Popisná statistika výsledků ve škále prožívané naděje.

Škála prožívané naděje	Průměr	Směrodatná Odchylka
dle norem	21,33	5,65
v našem souboru	21,87	3,78

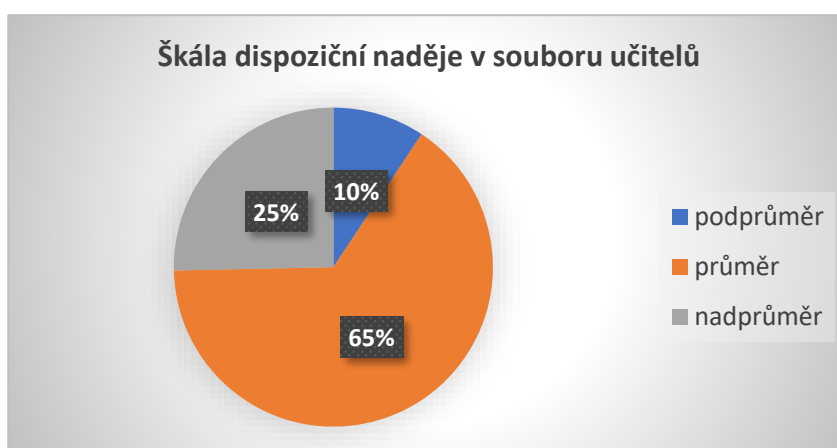
Ve škále prožívané jsou průměrné rozdíly oproti normám minimální a soubor učitelů byl v rámci výpovědí více homogenní.

Následující čtyři grafy zobrazují reativní četnosti zastoupení souboru učitelů v kategoriích průměrných, podprůměrných a nadprůměrných hodnot podle standardizovaných norem všech škál a šubškál.

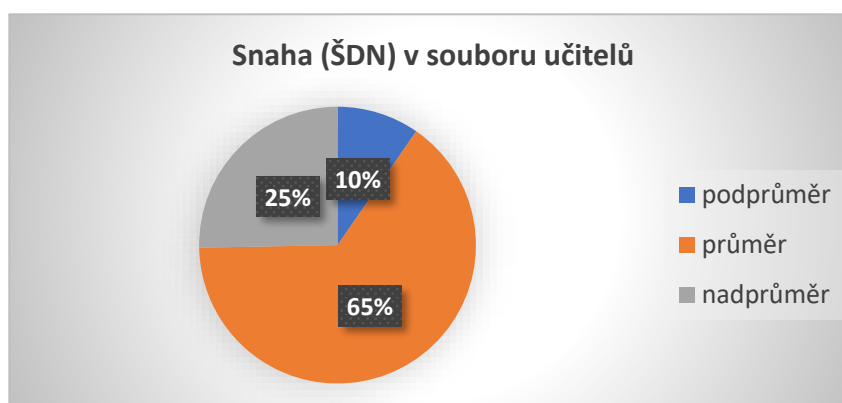
Graf č. 8 – Relativní četnosti celého souboru učitelů ve škále prožívané naděje.

Ve vztahu k normám ve škále prožívané naděje dosáhlo 72 % učitelů průměrných hodnot, ostatní přibližně odpovídajícím podílem hodnot nadprůměrných a podprůměrných.

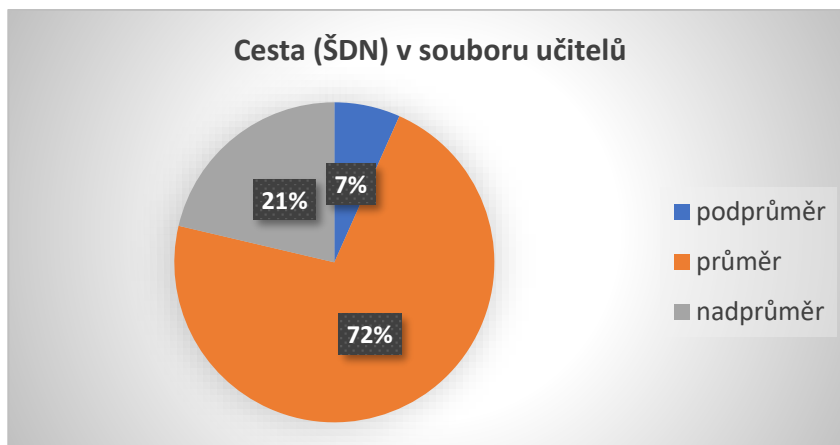
Graf č. 9 – Relativní četnosti celého souboru učitelů ve škále dispoziční naděje.

Rozložení četnosti ve škále dispoziční naděje se v souboru učitelů více přiklání k pravé části Gausovy křivky, kterou definovala standardizace Očistkové a kol.

Graf č. 10 – Relativní četnosti celého souboru učitelů v subškále Snaha v rámci škály dispoziční naděje.

Z grafu je patrné, že v subškále Snaha se oproti normám ve skupině učitelů objevuje větší podíl nadprůměrných hodnot. Toto rozložení schodné s předchozím grafem.

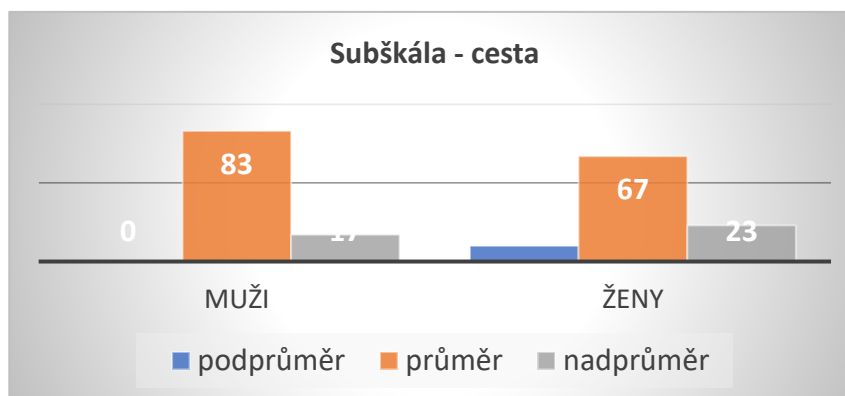
Graf č. 11 – Relativní četnosti celého souboru učitelů v subškále Snaha v rámci škály dispoziční naděje.

Také subškála Cesta naznačuje ve vztahu k netříděným normám pozitivní tendence v souboru učitelů. Téměř tři čtvrtiny z nich vykazují průměrné hodnoty a více než 20 % ukazatele nadprůměrné.

8.4.4 Úroveň dispoziční a prožívané naděje a osobní charakteristiky učitelů

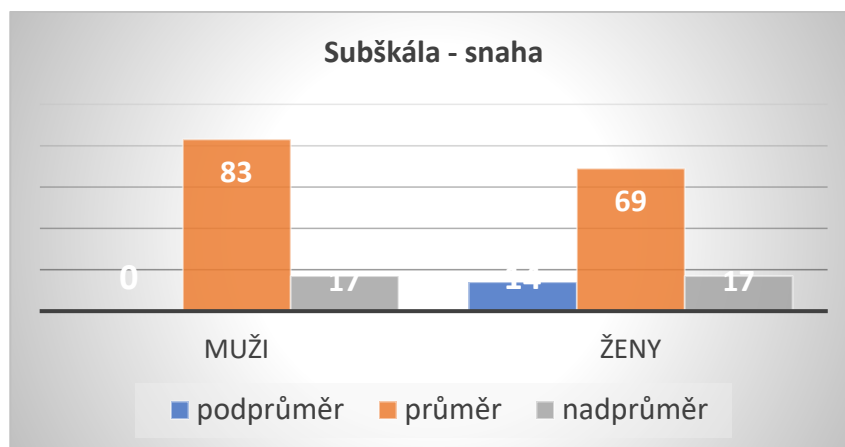
Za osobní charakteristiky učitele považujeme jeho biologické pohlaví, věk a délku pedagogické praxe. Šechny tyto charakteristiky jsou vztahovány k hodnotám škály prožívané naděje a škály dispoziční naděje včetně jejích subškál.

Následující grafy znázorňují procentuální rozdíly mezi muži a ženami sledovaného souboru a to ve škálách naděje i dílčích subškálách.

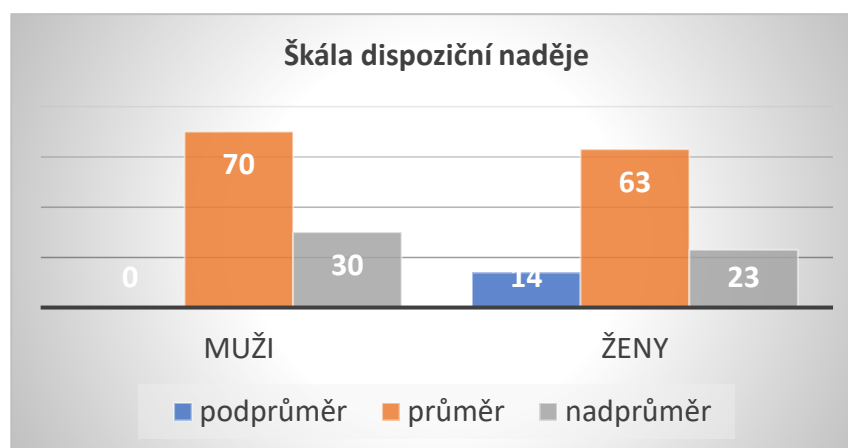
Graf č. 12 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách subškály – cesta.

Grafické znázornění naznačuje, že mezi muži – učiteli se nevyskytuje ani jeden s podprůměrnou hladinou subškály – cesta. Učitelky našeho souboru tento ukazatel vyvažují 6% nárůstem v kategorii nadprůměrné úrovně. Nelze však usuzovat na nějaký zobecnitelný princip. Chi-kvadrát test potvrdil H_0 .

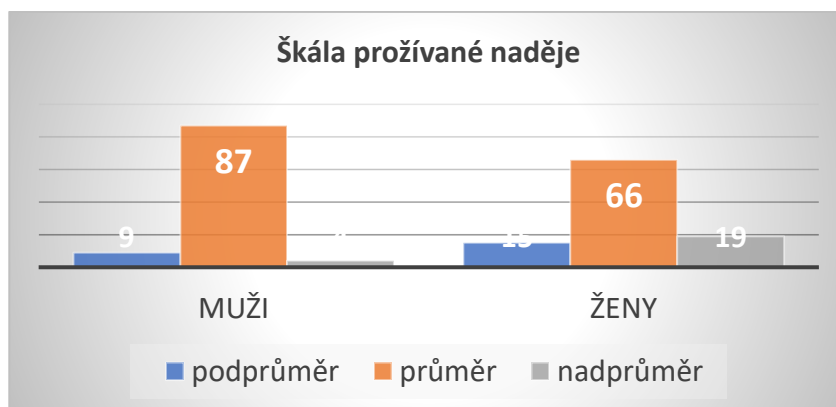
Graf č. 13 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách subškály – snaha.

Poznatelné grafické rozdíly mezi muži a ženami zaznamenáváme pouze v oblasti podprůměrných hodnot subškály – snaha. Chi-kvadrát test však potvrdil H_0 .

Graf č. 14 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách škály dispoziční naděje.

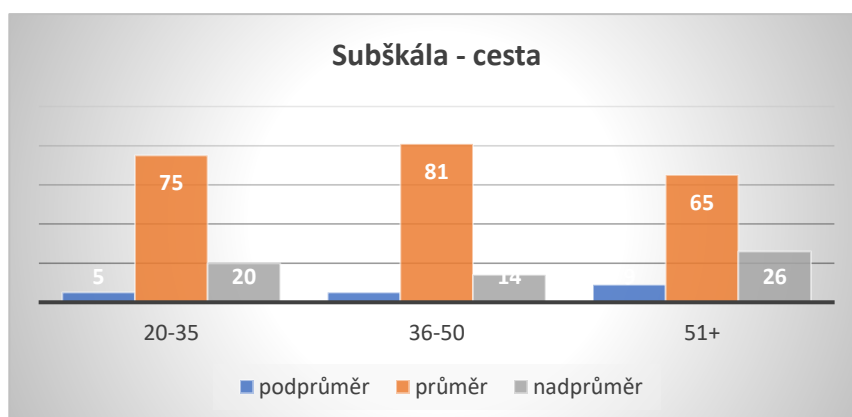
Dle předchozích dvou grafů lze odhadovat, že ve škále dispoziční naděje se vizuálně mohou učitelé – muži jevit mírně nadějněji. Ani jeden muž nedosáhl podprůměrných hodnot a větší je i podíl mužů v nadprůměrných hodnotách. Nejedná se však o významný ukazatel, neboť Chi-kvadrát test potvrdil H_0 .

Graf č. 15 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách Škály prožívané naděje.

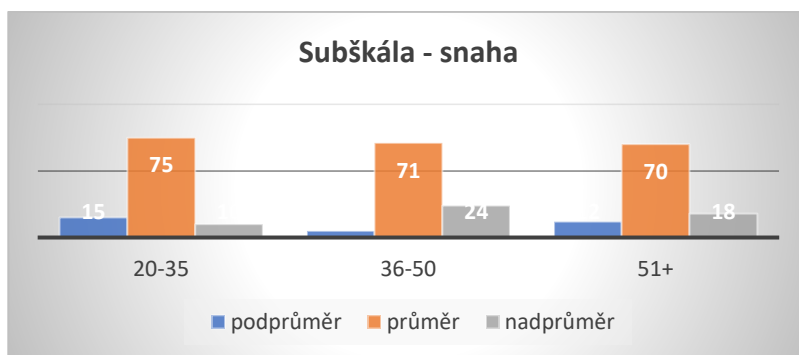
Ve škále prožívané naděje se v kategorii nadprůměrných hodnot vyskytuje o 15 % větší podíl žen. Zároveň je ale větší procento žen zastoupeno také mezi podprůměrnými hodnotami. Jako by se u žen více jednalo o individuální osobnostní tendence. Ani v tomto případě nedošlo ke statistickému potvrzení. Test CHI-kvadrát přijímá H_0 .

- Věk učitele

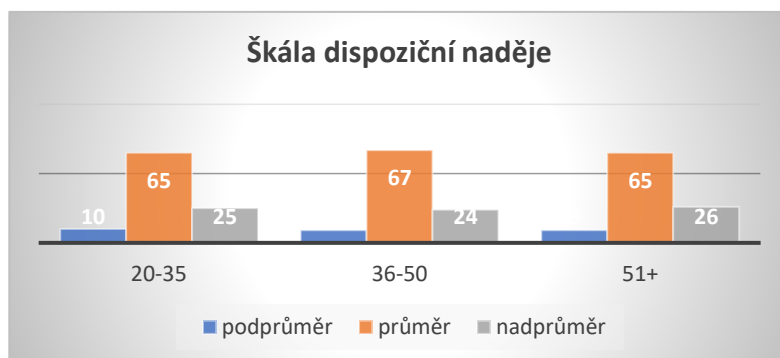
Graf č. 16 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách subškály – cesta.

Popsatelné souvislosti mezi hledáním a nacházením způsobů nadějného života (subškála – cesta) a věkem nebyly nelezeny. Také Chi-kvadrát test potvrdil H_0 .

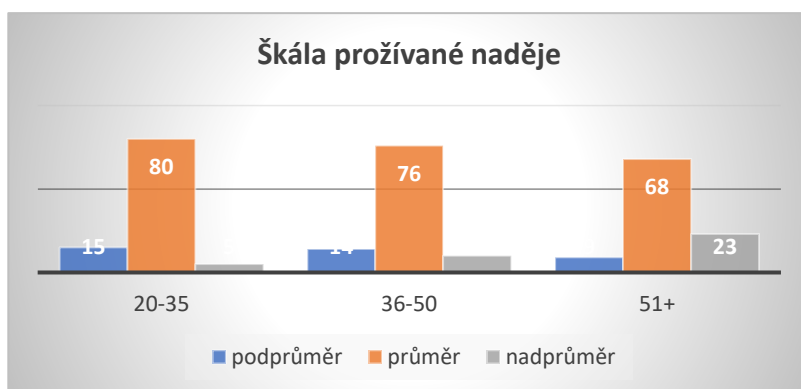
Graf č. 17 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách subškály – snaha.

Přestože by pohled na graf subškály – snaha mohl naznačovat mírně lepší ukazatele ve věkovém rozmezí 36 až 50 let, chi-kvadrát test potvrdil H_0 .

Graf č. 18 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách škály dispoziční naděje.

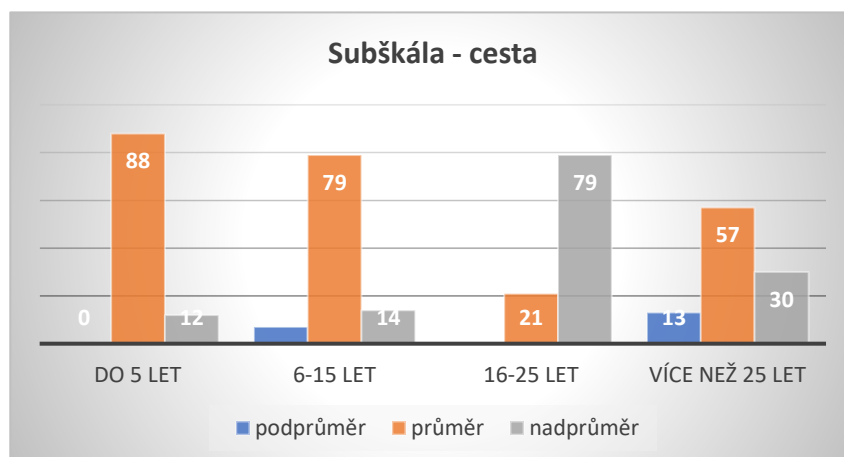
V rámci celé škály dispoziční naděje graf ukazuje shodné rozdělení ve všech věkových kategoriích. Také na základě Chi-kvadrát testu potvrzujeme H_0 a zamítáme H_1 . Věk učitelů nehraje v oblasti dispoziční naděje žádnou roli.

Graf č. 19 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách škály prožívané naděje.

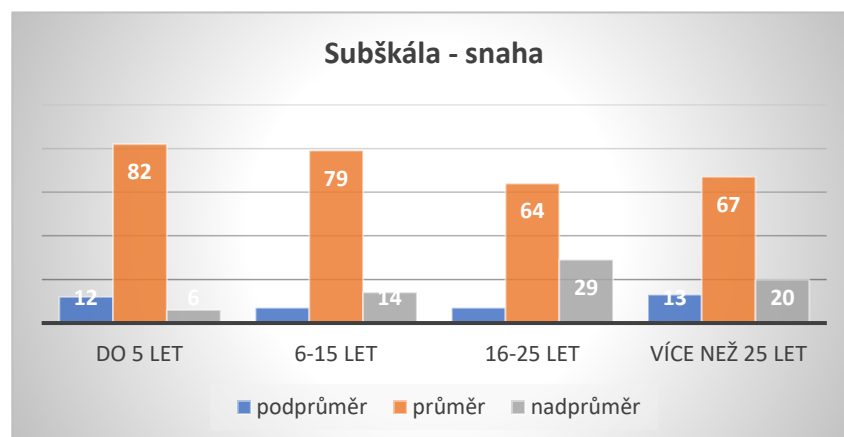
Ve škále prožívané naděje sice registrujeme mírně pozitivní ukazatele u učitelů nad 50 let, Chi-kvadrát test potvrdil H_0 .

- Délka praxe učitele

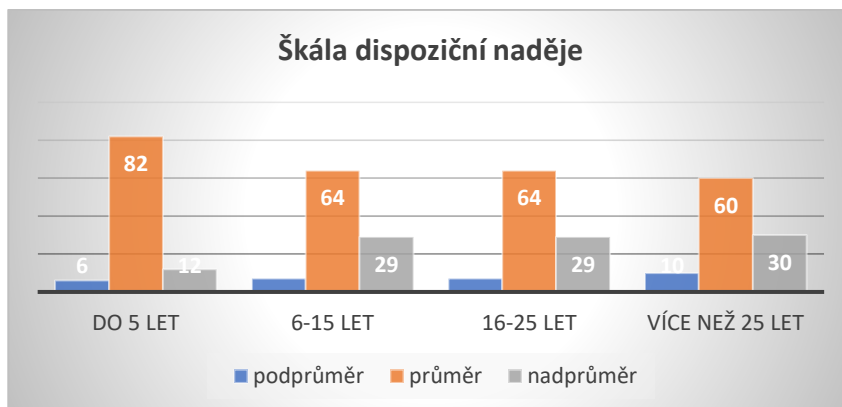
Graf č. 20 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách subškály – cesta.

Znatelně nejpozitivněji se v subškále – cesta jeví délka praxe 16-25 let a logicky se tímto způsobem mohly projevit životní a pracovní zkušenosti. Chi-kvadrát test ale nezamítl H_0 .

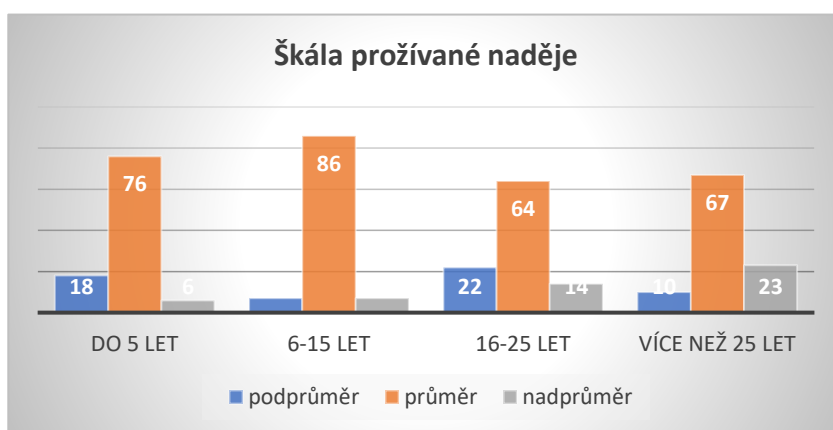
Graf č. 21 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách subškály – snaha.

Také na subškále, která postihuje vynaložené úsilí k naději, se mírně odlišuje období 16-25 let praxe. Rozdíly však nejsou významné. Chi-kvadrát test potvrdil H_0 .

Graf č. 22 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách škály dispoziční naděje.

V celkovém skóre dispoziční naděje se dle norem mírně odlišují začínající učitelé. Podíl nadprůměrných je cca o 17 % nižší. Chi-kvadrát test ale potvrdil H_0 .

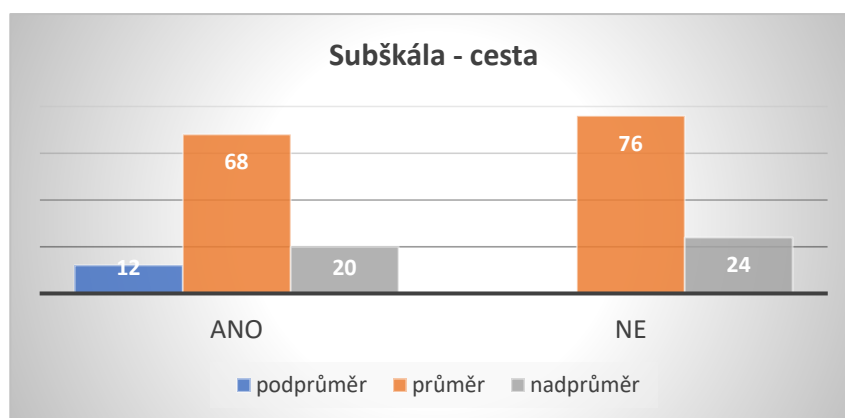
Graf č. 23 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách škály prožívané naděje.

Ve škále prožívané naděje mírně lepší skóre dosahují učitelé s více než 25letou praxí. Nejedná se však o statisticky významnou závislost, chi-kvadrát test potvrdil H_{01} .

8.4.5 Úroveň dispoziční a prožívané naděje a pracovní charakteristiky učitelů

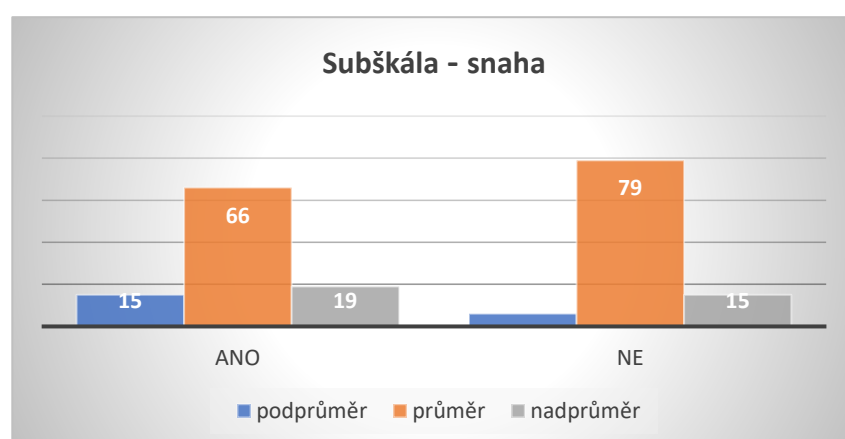
Za pracovní charakteristiky učitele považujeme to, zda je pověřen třídnictvím, či nikoli, zda pracuje na velké nebo malé škole, zda je škola, ve které působí něčím specifická, zda převážně vyučuje humanitní či přírodovědné předměty a zda působí na 1. nebo 2. stupni ZŠ. Všechna tato hlediska jsou posuzována z hlediska úrovně škály prožívané naděje a škály dispoziční naděje a jejích subškál.

- Třídnictví

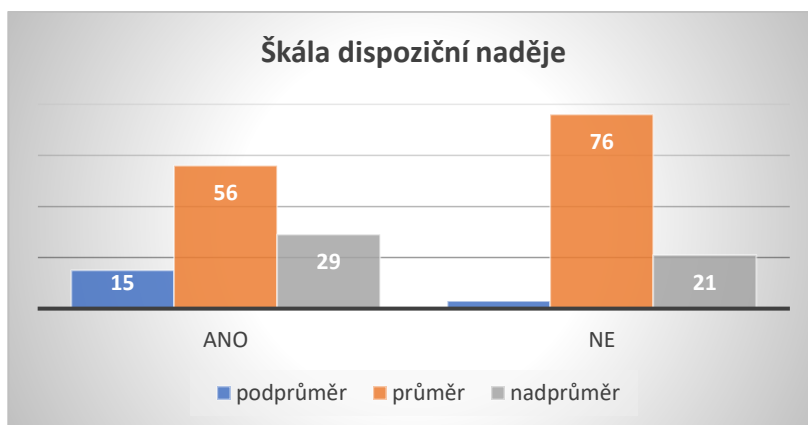
Graf č. 24 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách subškály – cesta.

V rámci našeho vzorku se u 12 % učitelů, kteří jsou pověřeni třídnictvím, objevují podprůměrné hodnoty v subškále – cesta. Může se tím projevit nárok kladený na třídnictví. Velikost vzorku však neprokázala statistickou závislost. Chi-kvadrát test nezamítl H_0 .

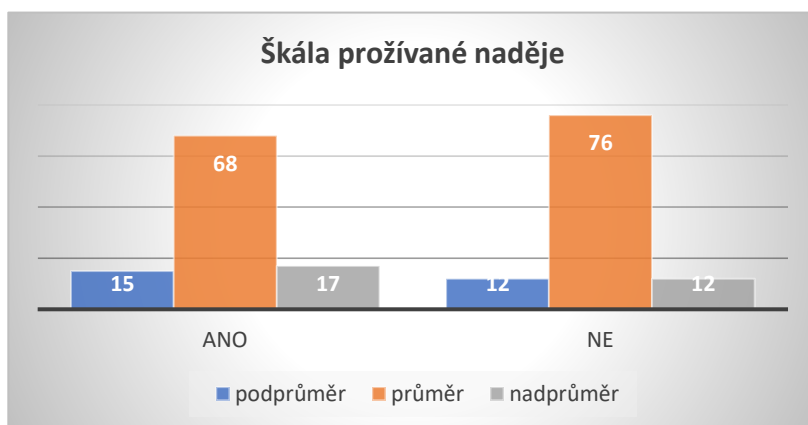
Graf č. 25 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách subškály – snaha.

V oblasti vynakládaného úsilí je obtížné nalézt logicky zdůvodnitelné tendence, což potvrdilo také ověření chi-kvadrát testem.

Graf č. 26 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách škály dispoziční naděje.

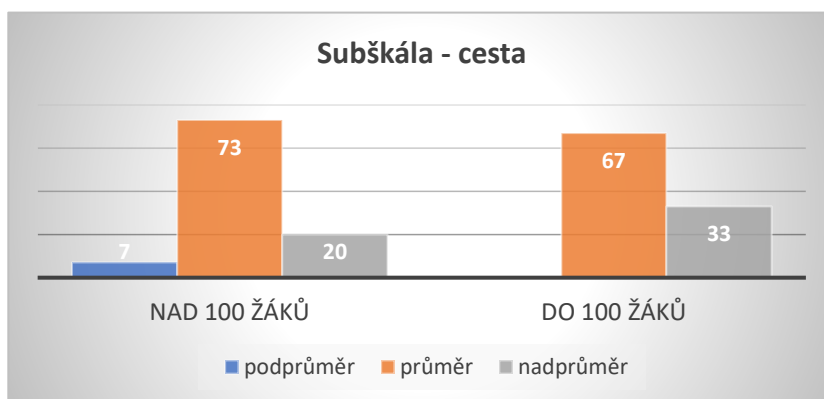
U třídních učitelů shledáváme v celé škále dispoziční naděje o něco větší rozptyl, ne však na statisticky významné úrovni.

Graf č. 27 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách škály prožívané naděje.

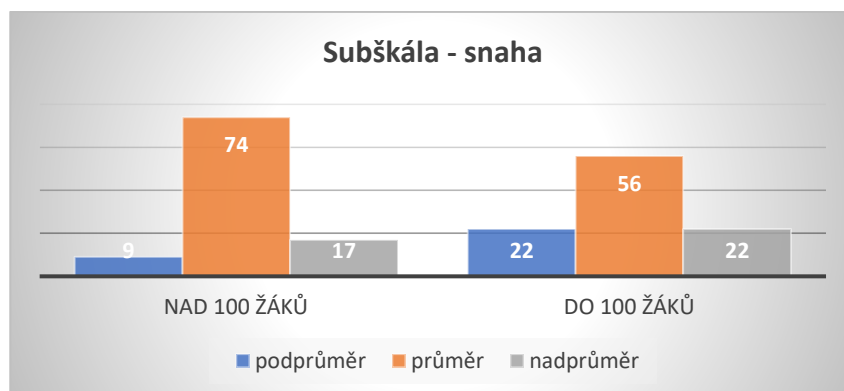
V oblasti prožívání naděje se třídnictví jako rozhodující faktor vůbec neprojevalo.

- Velikost školy

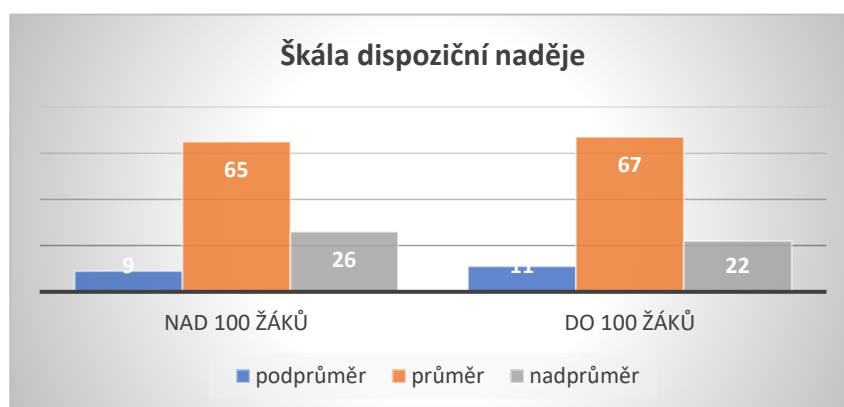
Graf č. 28 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách subškály – cesta.

Grafické znázornění subškály – cesta naznačuje mírně pozitivnější výsledky v malých školách do 100 žáků. Chi-kvadrát test ale H_0 nezamítl.

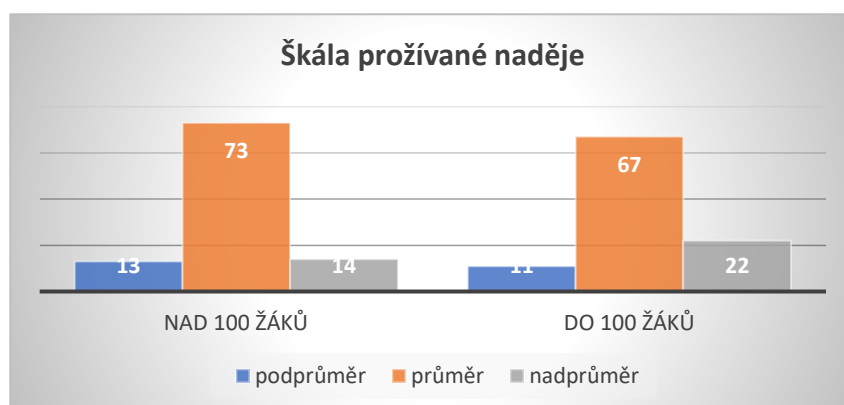
Graf č. 29 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách subškály – snaha.

Pro výsledky subškály, která zachycuje míru nadějně snahy učitelů, není velikost školy rozhodující.

Graf č. 30 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách škály dispoziční naděje.

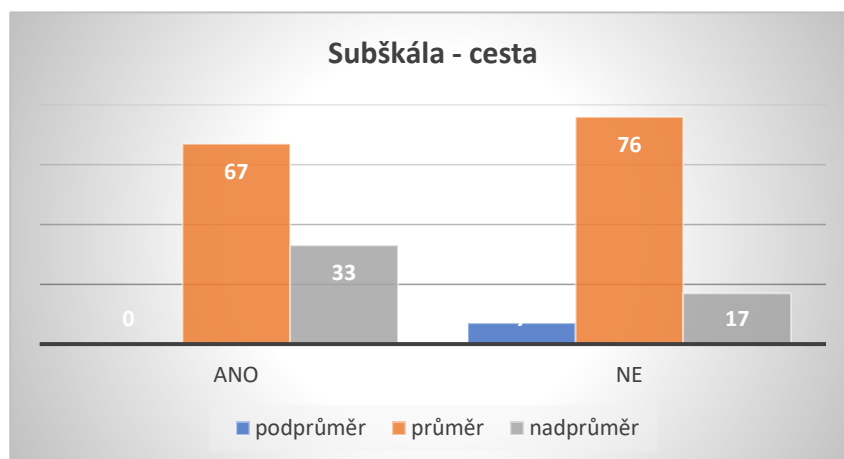
Velmi srovnatelné výsledky byly také zjištěny mezi učiteli z malých a velkých škol v celé škále dispoziční naděje.

Graf č. 31 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách škály prožívané naděje.

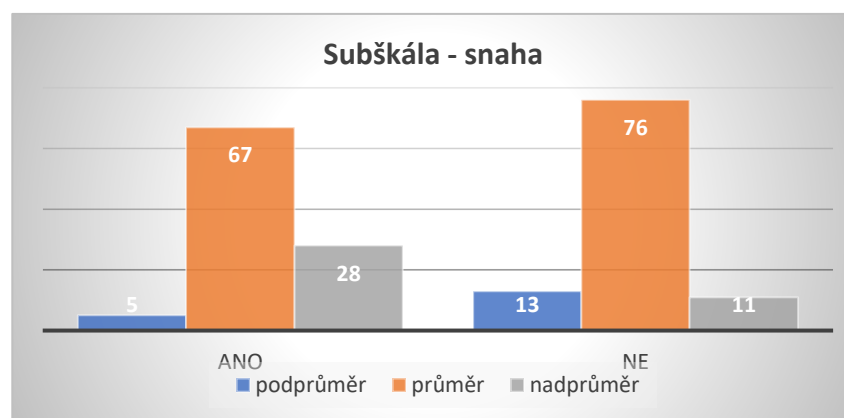
Zatímco podíl podprůměrných hodnot je ve škále prožívané naděje u učitelů z malé a velké školy stejný, podíl nadprůměrných hodnot je mírně větší v malých školách. Jedná se však o nepatrný rozměr, kterých Chi-kvadrát test na základě zamítnutí H_0 statisticky nepotvrdil.

- Specifikum školy, ve které respondent působí

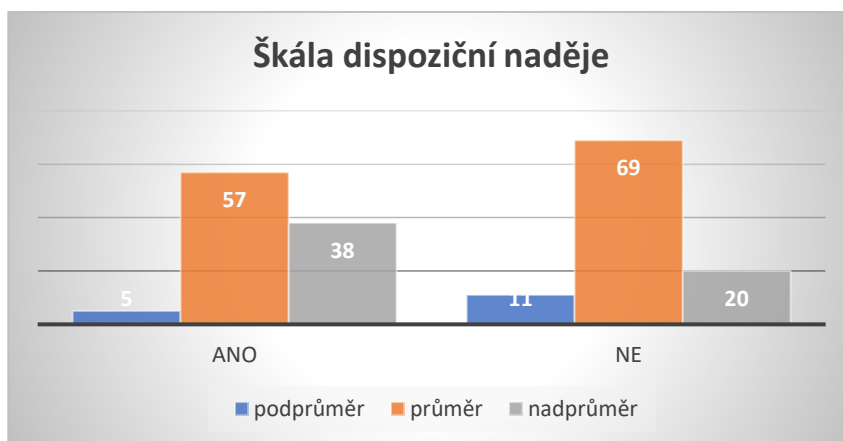
Graf č. 32 – Relativní četnosti specifik školy v hodnotách subškály – cesta.

Učitelé ze škol se specifickým ŠVP nebo ze specifické lokality vykazují vyšší skóre v subškále-cesta. Přestože grafické rozdíly jsou markantní, velikost jednotlivých skupin nepokládá statisticky významnou závislost.

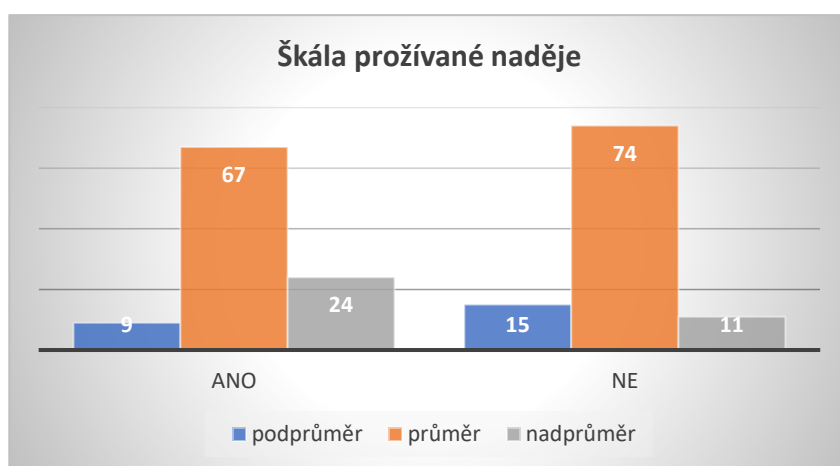
Graf č. 33 – Relativní četnosti specifik školy v hodnotách subškály – snaha.

Výše uvedený popis platí také pro subškálu – snaha, která vyjadřuje míru usilí, které učitel naději věnuje.

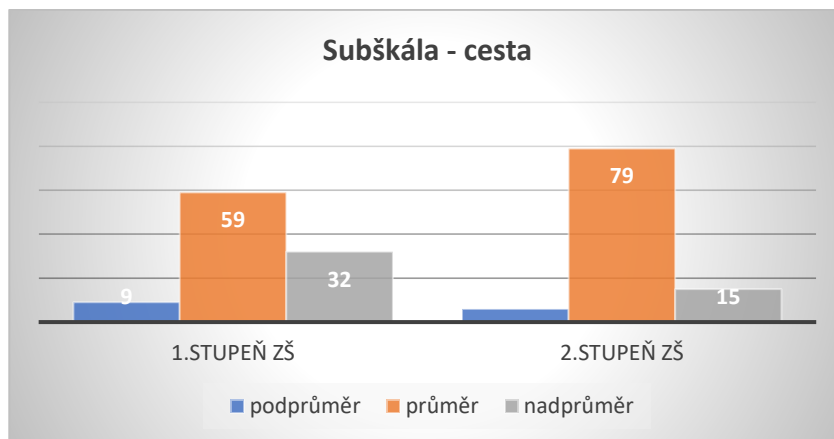
Graf č. 34 – Relativní četnosti specifík školy v hodnotách škály dispoziční naděje.

Totožné výsledky se logicky projeví také v celé škále dispoziční naděje, která se ze subškál cesta a snaha skládá. Chi-kvadrát test však potvrdil H_0 , čímž nelze zjištění uplatňovat.

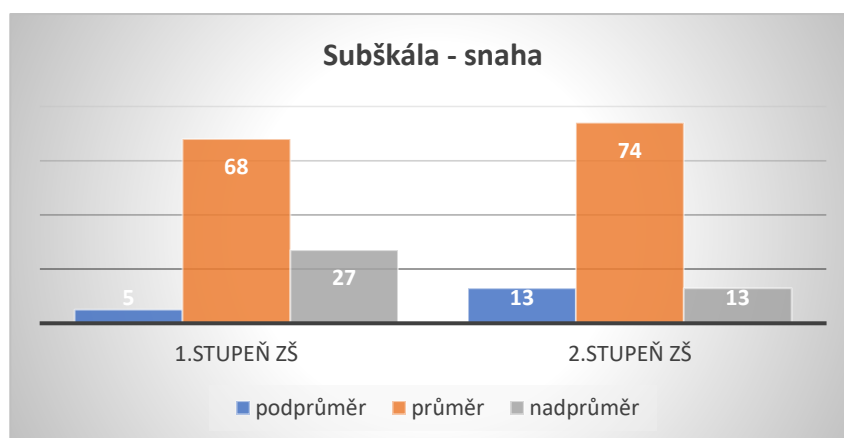
Graf č. 35 – Relativní četnosti specifík školy v hodnotách škály prožívané naděje.

Totožná tendence jako u škály dispoziční naděje je zřejmá i v případě škály prožívané naděje. Jedná se však o něco menší ukazatele, které chi-kvadrát test samozřejmě nepotvrdil.

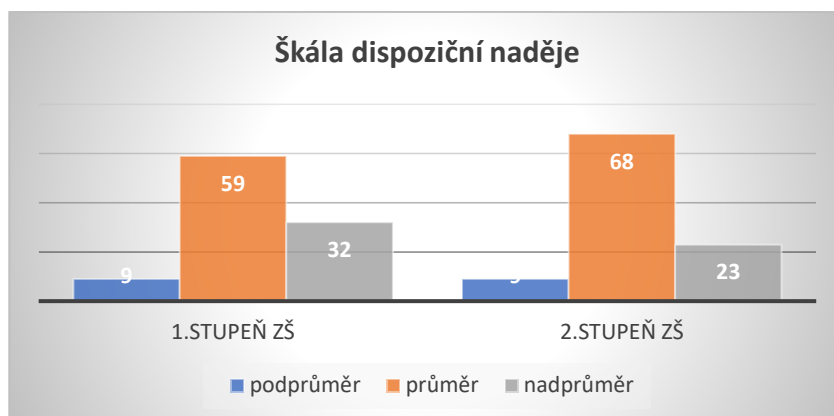
Graf č. 36 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách subškály – cesta.

V subškále – cesta se v rámci našeho vzorku setkáváme s procentuálním převisem nadprůměrných hodnot u učitelů, kteří působí na 1. stupni ZŠ. Ani tento ukazatel však nedosáhl statistické významnosti, neboť chi-kvadrát nezamítl H_0 .

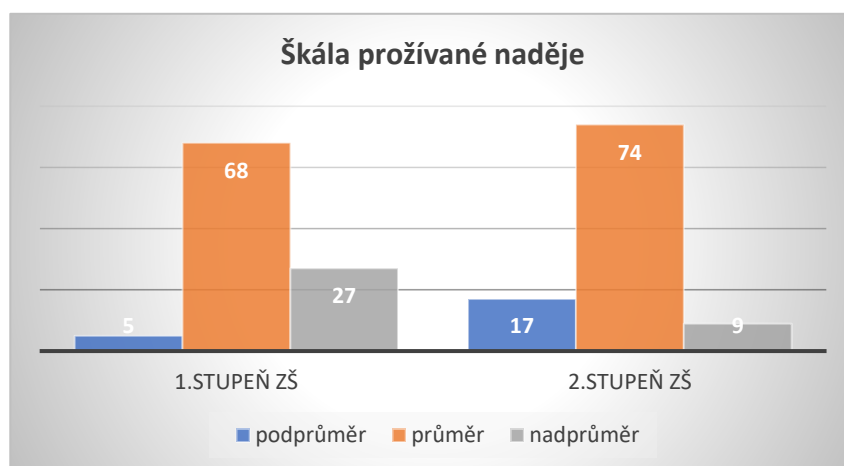
Graf č. 37 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách subškály – snaha.

Co se týká subškály – snaha, jsou viditelné mírné rozdíly na odbou polaritách, tzn. Podprůměrných a nadprůměrných hodnot, a to vždy jako lepší významový ukazatel pro učitele 1. stupně ZŠ. Jedná se o malé ukazatele, chi-kvadrát test v našem vzorku nezamítl H_0 .

Graf č. 38 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách škály dispoziční naděje.

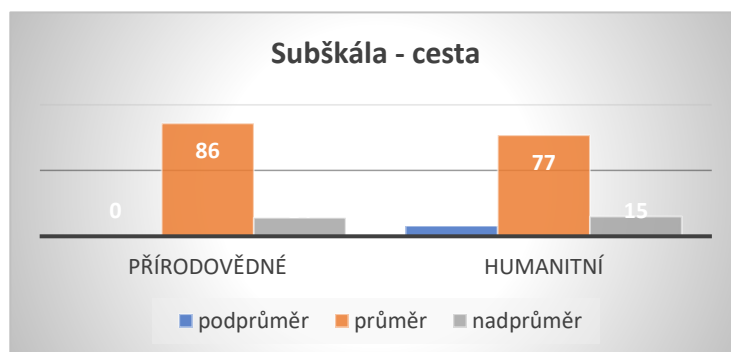
Přestože se v dílčích subškálách mírné tendence projeví, v kontextu celé škály dispoziční naděje se jedná o velmi malý rozdíl mezi výsledky učitelů na 1. a na 2. stupni ZŠ.

Graf č. 39 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách škály prožívané naděje.

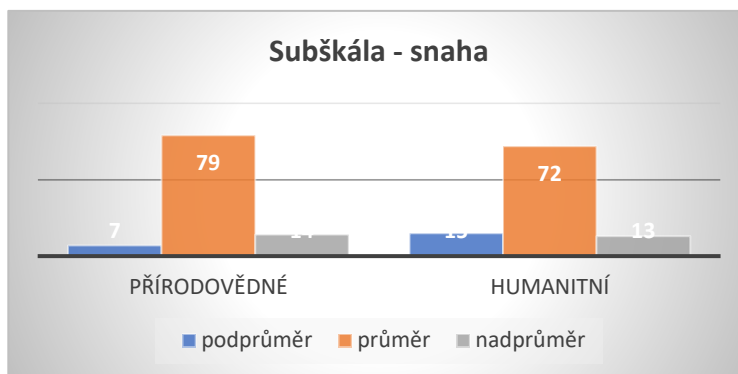
Ve škále prožívané naděje shledáváme dvě viditelné tendence ve prospěch vyšších hodnot u učitelů na 1. stupni ZŠ a naopak více nízkých hodnot u učitelů na 2. stupni ZŠ. Tento ukazatel se jako jediný mírně projevil také statisticky, a to na 10% hladině významnosti ($G = 5.224$, $\chi_{(1-\alpha)}$; $df = 4.605$).

- Převažující typ předmětů u učitelů 2. stupně

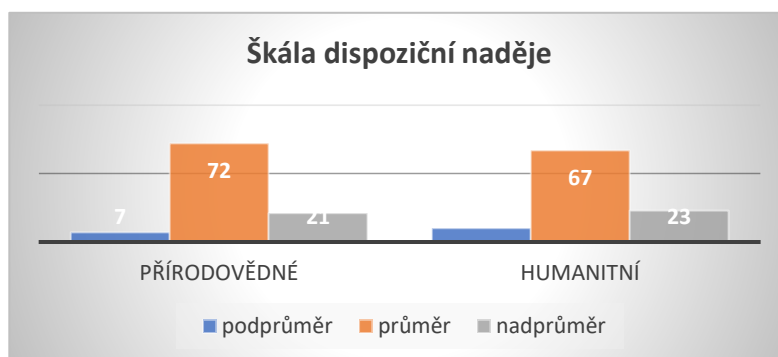
Graf č. 40 – Relativní četnosti učitelů přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách subškály – cesta.

Členění výpovědí učitelů podle kategorie převažujících vyučovaných předmětů, nepřineslo v suškále – cesta rozdíly, které by stály za popis. To stejné potvrdil výsledek chi-kvadrát testu.

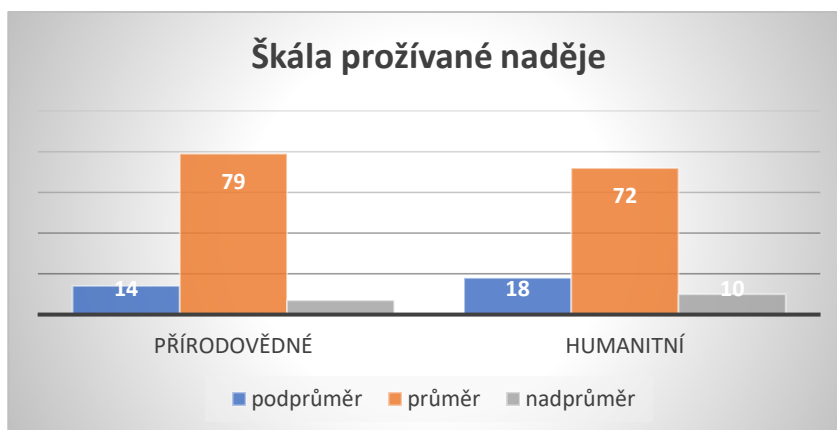
Graf č. 41 – Relativní četnosti přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách subškály – snaha.

Ani v rámci subškály – snaha se neprojevíly významné rozdíly mezi učiteli, kteří vyučují přírodovědné předměty a těmi, kteří se věnují spíše humanitní části výuky. Chi-kvadrát test nezamítl H_0 .

Graf č. 42 – Relativní četnosti přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách škály dispoziční naděje.

Na výše uvedené výsledky logicky navazuje fakt, že ukazatele v celé škále dispoziční naděje jsou u učitelů přírodovědných a u učitelů humanitních předmětů téměř totožné.

Graf č. 43 – Relativní četnosti přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách škály prožívané naděje.

Ani ve škále prožívané naděje nebyl mezi učiteli přírodovědných a humanitních oborů shledán žádný rozdíl a chi-kvadrát test nezamítl H_0 .

8.4.6 Vypořádání předpokladů a hypotéz

P1: Míra dispoziční naděje bude u učitelů posuzovaného vzorku ve srovnání s netříděnými normami vyšší.

Podmínkou prokázání předpokladů je rozdíl průměrných hodnot o 1 škálový bod.

- Průměrná hodnota Škály dispoziční naděje dle standardizace: 46,14
- Průměrná hodnota Škály dispoziční naděje v našem souboru: 48,19.
- $48,19 - 46,14 = 2,05$
- P1 považujeme za potvrzený.

P2: Míra prožívané naděje bude u učitelů posuzovaného vzorku ve srovnání s netříděnými normami vyšší.

- Průměrná hodnota Škály prožívané naděje dle standardizace: 21,33
- Průměrná hodnota Škály prožívané naděje v našem souboru: 21,87
- $21,87 - 21,33 = 0,54$
- P2 se nepotvrdil.

H1: Mezi stupněm dispoziční naděje a základními charakteristikami učitele, jako jsou biologické pohlaví, věk a délka pedagogické praxe, učitele existuje statisticky významná závislost.

- Na základě Chi-kvadrát testu nebyly u všech proměnných uvedených v H1 zamítnuty H0 a nelze proto H1 přijmout.

H2: Mezi stupněm prožívané naděje a základními charakteristikami učitele, jako jsou biologické pohlaví, věk a délka pedagogické praxe, učitele existují statisticky významné závislosti.

- Na základě Chi-kvadrát testu nebyly u všech proměnných uvedených v H2 zamítnuty H0₁ a nelze proto H2 přijmout.

H3: Mezi stupněm dispoziční naděje a charakteristikami práce, jako jsou velikost a specifikum školy, typ vyučovaných předmětů a stupeň ZŠ, existují statisticky významné závislosti.

- Na základě Chi-kvadrát testu nebyly u všech proměnných uvedených v H3 zamítnuty H0₁ a nelze proto H3 přijmout.

H4: Mezi stupněm prožívané naděje a charakteristikami práce, jako jsou velikost a specifikum školy, typ vyučovaných předmětů a stupeň ZŠ, existují statisticky významné závislosti.

- Na základě Chi-kvadrát testu nebyly u proměnných velikost školy, specifikum školy a typ vyučovaných předmětů zamítnuty H0₁ a nelze proto H4 přijmout.
- V případě proměnné stupeň ZŠ byla na 10 % hladině významnosti H0₁ zamítnuta a lze tudíž existenci malé závislosti potvrdit.

8.5 Odpovědi na výzkumné otázky a odborná polemika

- **Jakým způsobem naděje vstupuje do prostředí základní školy?**

Existence/přítomnost naděje je učiteli vnímána, a to na základě osobních zkušeností i pozorovaných zkušeností žáků.

Naděje do prostředí základní školy vstupuje jako definice učitelů, jako nadějně očekávání, jako optimistický osobnostní rys a dále v podobě charakteristiky nadějného žáka. Byly také identifikovány zdroje naděje, předpoklady i bariéry naděje ze strany systému i jednotlivých učitelů.

- **S čím je naděje v prostředí základní školy ztotožňována?**

Učitelé naději spojují s pozitivními pocity, důvěrou, vírou a pozitivním očekáváním, které je často vztahováno k vlastní osobě. Za predisponující osobnostní rys naděje je považován optimismus. Naděje je podle učitelů předpokladem aspirace a motivace k nějaké aktivitě. Také

podle May Shrikant (2021) jsou sny a optimismus jen struktury víry a nadějní lidé si nemohou jen tak přát, aby něco existovalo. Naděje vyžaduje, aby člověk převzal odpovědnost za svá přání a touhy a podnikl kroky k jejich naplnění.

- **Jak se podle učitelů s nadějí setkávají žáci?**

Žáci se podle učitelů s nadějí ve škole setkávají v situacích, když si jsou vědomi vlastního úspěchu, když jsou oceněni a když mají dobré kamarádské vztahy. Podle učitelů si žáci přímo prožitkem naděje neuvědomují, ale prožívají ji jako radost. Flemingová (2021) také zjistila, že děti, kteří mají naději, mají vyšší sebevědomí a sociální dovednosti, častěji si stanovují a dosahují cílů a snáze se vzpamatovávají z nepříznivých situací.

- **Jaké míry učitelé základní školy dosahují ve škále dispoziční naděje?**

Bylo zjištěno, že ve škále dispoziční naděje dosáhli učitelé našeho vzorku ve vztahu k normám Očistkové a kol. o něco vyšší průměrné úrovni. Ve srovnání s českou populací jsou na tom tudíž o něco lépe a svým předpokladům k naději i více věří.

- **Jaké míry učitelé základní školy dosahují ve škále prožívané naděje?**

Ve škále prožívané naděje učitelé našeho vzorku dosahují úrovně, která je téměř shodná s normami netříděné populace v rámci standardizace Slezáčkové. Učitelé našeho vzorku proto ve srovnání s českou populací netvoří v oblasti prožívání naděje nějakou výjimku.

- **S kterými z osobními a pracovními charakteristikami učitelů souvisí míra dispoziční naděje?**

Podle našich ukazatelů míra dispoziční naděje učitelů s žádnou ze sledovaných osobních ani pracovních charakteristik nesouvisí. Není závislá na biologickém pohlaví učitele, na jeho věku a délce pedagogické praxe, na velikosti a specifiku školy, typu vyučovaných předmětů ani stupni ZŠ, na kterém učitel působí.

- **S kterými z osobními a pracovními charakteristikami učitelů souvisí míra prožívané naděje?**

Míra prožívané naděje učitelů nesouvisí téměř s žádnou sledovaných osobních a pracovních charakteristik. Není závislá na biologickém pohlaví učitele, na jeho věku a délce pedagogické praxe, na velikosti a specifiku školy, ani na typu vyučovaných předmětů. Výjimku tvoří pouze stupeň ZŠ, kde byla určitá mírná závislost prokázána.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo uchopení problematiky naděje v prostředí základní školy. V rámci teoretických kapitol je charakterizována naděje jako pojem a způsoby nakládání s tímto pojmem. Dále jsou představeny klíčové koncepce a přístupy k naději od různých autorů. Zvláštní pozornost je věnována funkci naděje, přičemž nejvíce je význam naděje rozpracován v oblasti zdravotnictví. Dále je popisována Snyderova klasifikace dle síly naděje a pozornost je věnována vývoji naděje a stávajícím možnostem naději měřit. Poměrně rozsáhlá kapitola mapuje aktuální výzkumy naděje u učitelů.

Poslední kapitolu tvoří vlastní výzkumné šetření, jehož cílem bylo zmapovat naději v prostředí základní školy z pohledu učitelů. Na základě tohoto cíle byly formulovány výzkumné otázky a hypotézy, neboť se jedná o smíšený výzkumný design. V rámci kvalitativní části byly realizovány polostandardizované rozhovory s pěti učiteli ze dvou základních škol. Kvantitativní část měla charakter dotazníkového šetření u učitelů. Byly použity standardizované škály dispoziční a prožívané naděje. Na online distribuci odpovědělo celkem 75 učitelů. Kvalitativní data byla podrobena obsahově kategoriální analýze a data z dotazníků byla sumativně i statisticky vyhodnocována. Výzkumné šetření přineslo zajímavé ukazatele:

- Přítomnost naděje na základní škole je učiteli zřetelně vnímána. Spojují ji s pozitivními pocity, důvěrou, vírou a pozitivním očekáváním, které je často vztahováno k vlastní osobě. Za predisponující osobnostní rys naděje je považován optimismus. Naděje je podle učitelů předpokladem aspirace a motivace k nějaké aktivitě.
- Žáci se podle učitelů s nadějí ve škole setkávají v situacích, když si jsou vědomi vlastního úspěchu, když jsou oceněni a když mají dobré kamarádské vztahy. Prožívají ji jako radost.
- Míra prožívané naděje u učitelů odpovídá průměru české populace, v případě dispoziční naděje jsou hodnoty učitelů mírně nadprůměrné. Významné souvislosti mezi úrovní dispoziční i prožívané naděje a základními osobními a pracovními charakteristikami učitelů prokázány nebyly.

Základní školy to neměly v posledním desetiletí vůbec jednoduché. Musely se vyrovnat s rozsahem inkluze, covidovou distanční výukou, množstvím žáků s odlišným mateřským jazykem, redukcí doporučovaných podpůrných opatření a dalšími zátěžovými jevy. Přesto a podle některých autorů právě proto naděje v prostředí základních škol přetrvává.

Resumé

Bakalářská práce je věnována problematice naděje. V teoretické části je definována naděje jako dispoziční a prožívaná. Dále naděje jako emoce, naděje jako součást osobnosti, situační teorie naděje a lidé silné a slabé naděje. Dále jsou v práci shromážděny informace o vývoji naděje. Další kapitola teoretické části je zaměřena na aktuální výzkumy naděje u učitelů základních škol. V praktické části byla zjišťována míra naděje v prostředí základní školy pomocí smíšeného výzkumného šetření formou rozhovorů a dotazníku. Na závěr jsou shrnuty výsledky šetření z praktické části, na jejichž základě jsou vytvořeny předpoklady a hypotézy.

The bachelor thesis is focused on the issue of hope. In the theoretical part, hope is defined as dispositional and experienced. Then hope as an emotion, hope as a part of personality, situational theories of hope and people of strong and weak hope. In addition, information on the development of hope is collected in the thesis. The next chapter of the theoretical part focuses on current research on hope in elementary school teachers. In the practical part, the level of hope in the primary school setting was investigated using a mixed-methods research design in the form of interviews and a questionnaire. Finally, the results of the investigation from the practical part are summarized, based on which assumptions and hypotheses are made.

Seznam použitých zdrojů

- ERIKSON, E. H. (1964). *Insight and responsibility*. New York: Norton
- FIBEL, Bobbi; HALE, W. Daniel. The Generalized Expectancy for Success Scale: A new measure. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1978, 46.5: 924.
- FRANKL, Viktor E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-085-1.
- FREDRICKSON, Barbara. *Positivity: Groundbreaking research reveals how to embrace the hidden strength of positive emotions, overcome negativity, and thrive*. Crown Publishers/Random House, 2009.
- HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Portál, 2000. ISBN 978-80-262-0873-0.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie: Radost, naděje, odpouštění, smířování, překonávání*. Portál, 2004. ISBN 80-7178-835-X.
- LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Grada publishing as, 2006. ISBN 8024712849.
- LAZARUS, R. S. (1999). Hope: An emotion and a vital coping resource against despair. *Social Research*, 66(2), 653-678.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- MITROVSKÁ, Fenomén naděje u pacientů s onkologickým onemocněním, (2011)
- MORSE, Janice M.; DOBERNECK, Barbara. Delineating the concept of hope. *Image: The Journal of Nursing Scholarship*, 1995, 27.4: 277-285.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce*. Academia, 2000. ISBN 978-80-200-0763-6.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*. Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-614-2.
- O.HARA, Denis, et al. *Hope in counselling and psychotherapy*. Sage, 2013.
- OCISKOVA, Marie, et al. Coping strategies, hope, and treatment efficacy in pharmacoresistant inpatients with neurotic spectrum disorders. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 2015, 1191-1201.

OCISKOVÁ, Marie, et al. Standardizace české verze Škály dispoziční naděje pro dospělé. *Psychologie a její kontexty*, 2016, 7.1: 109-123. ISSN 1803-9278.

PARK, Nansook; PETERSON, Christopher; SELIGMAN, Martin EP. Strengths of character and well-being. *Journal of social and Clinical Psychology*, 2004, 23.5: 603-619.

PETERSON, Christopher, et al. *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press, 2004.

SCIOLI, Anthony, et al. Hope: Its nature and measurement. *Psychology of religion and spirituality*, 2011, 3.2: 78.

SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií*. Grada Publishing as, 2012. ISBN 8024735075.

SLEZÁČKOVÁ, Alena, et al. Psychometrické vlastnosti české verze Škály prožívané naděje: faktorová struktura a vnitřní konzistence. *Československá psychologie/Czechoslovak Psychology*, 2020, 64.3: 288-305. ISSN 0009-062X.

SNYDER, Charles Richard; IRVING, Lori M.; ANDERSON, John R. Hope and health. *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective*, 1991, 162: 285-305.

STARÁ, Michaela. *Pojem naděje v textech Václava Havla*. Praha, 2016. Kvalifikační práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav české literatury a komparistiky. Vedoucí práce Irena VAŇKOVÁ.

VANCE, Mary Martha. *Measuring hope in personal narratives: Development and preliminary validation of the Narrative Hope Scale*. University of Kansas, 1996.

Internetové zdroje

Nora FLEMINGOVÁ, Nora. *Hledání naděje ve školách v době beznaděje*. Online, 2021. dostupné z: (<https://www.edutopia.org/article/schools-finding-hope-hopeless-time/>)

PLEEGING, Emma, HEUVEL, Steven. *Naděje a Covid-19: Poznatky z Barometru naděje 2021*. online 2021, dostupné z: <https://www.eur.nl/en/ehero/news/hope-and-covid-19-insights-hope-barometer-2021>

RODRIGUES, Louie F. Vážení učitelé, právě teď jste největší nadějí naší země. online 2020, dostupné z: <https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-dear-teachers-youre-our-countrys-greatest-hope-right-now/2020/10>

SHRIKANT, Maya. *Věda o naději: Víc než jen zbožné přání. Online, 2021, dostupné z: <https://research.asu.edu/science-hope-more-wishful-thinking>*

TOMASULO, Dan J. *Nová věda o naději. Online, 2022, dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-healing-crowd/202207/the-new-science-hope>*

VEGAS, Emiliana, WINTHROP, Rebecca. *Rok zmatků, ale i naděje ve vzdělávání. Online, 2020, dostupné z: <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2020/12/22/2020-a-year-of-turmoil-but-also-hope-in-education/>*

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Sumarizace výzkumných studií (vlastní konstrukce).....	22
Tabulka č. 2 – Popisná statistika výsledků ve škále dispoziční naděje.	40
Tabulka č. 3 – Popisná statistika výsledků ve škále prožívané naděje.	40

Seznam grafů

Graf č. 1 – Relativní četnosti biologického pohlaví respondentů	32
Graf č. 2 – Relativní četnosti věku respondentů.	33
Graf č. 3 – Relativní četnosti délky pedagogické praxe respondentů.....	33
Graf č. 4 – Relativní četnost třídních učitelů mezi respondenty.....	33
Graf č. 5 – Relativní četnosti velikosti školy, na které respondenti působí.....	34
Graf č. 6 – Relativní četnost specificky zaměřených škol ve skupině respondentů.	34
Graf č. 7 – Relativní četnost typu respondenty vyučovaných předmětů.	34
Graf č. 8 – Relativní četnosti celého souboru učitelů ve škále prožívané naděje.....	41
Graf č. 9 – Relativní četnosti celého souboru učitelů ve škále dispoziční naděje.	41
Graf č. 10 – Relativní četnosti celého souboru učitelů v subškále Snaha v rámci škály dispoziční naděje.....	41
Graf č. 11 – Relativní četnosti celého souboru učitelů v subškále Snaha v rámci škály dispoziční naděje.....	42
Graf č. 12 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách subškály – cesta.	42
Graf č. 13 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách subškály – snaha.	43
Graf č. 14 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách škály dispoziční naděje.....	43
Graf č. 15 – Relativní četnosti u mužů a žen v hodnotách Škály prožívané naděje.....	44
Graf č. 16 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách subškály – cesta.....	44
Graf č. 17 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách subškály – snaha.....	45
Graf č. 18 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách škály dispoziční naděje.....	45
Graf č. 19 – Relativní četnosti věkových kategorií v hodnotách škály prožívané naděje.	45
Graf č. 20 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách subškály – cesta.....	46
Graf č. 21 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách subškály – snaha.....	46
Graf č. 22 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách škály dispoziční naděje.....	47
Graf č. 23 – Relativní četnosti délky praxe v hodnotách škály prožívané naděje.	47

Graf č. 24 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách subškály – cesta.....	48
Graf č. 25 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách subškály – snaha.....	48
Graf č. 26 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách škály dispoziční naděje...	49
Graf č. 27 – Relativní četnosti pověření třídnictvím v hodnotách škály prožívané naděje. ..	49
Graf č. 28 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách subškály – cesta.	49
Graf č. 29 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách subškály – snaha.	50
Graf č. 30 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách škály dispoziční naděje.....	50
Graf č. 31 – Relativní četnosti velikosti škol v hodnotách škály prožívané naděje.....	50
Graf č. 32 – Relativní četnosti specifík školy v hodnotách subškály – cesta.	51
Graf č. 33 – Relativní četnosti specifík školy v hodnotách subškály – snaha.	51
Graf č. 34 – Relativní četnosti specifík školy v hodnotách škály dispoziční naděje.	52
Graf č. 35 – Relativní četnosti specifík školy v hodnotách škály prožívané naděje.....	52
Graf č. 36 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách subškály – cesta.....	53
Graf č. 37 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách subškály – snaha.	53
Graf č. 38 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách škály dispoziční naděje. .	54
Graf č. 39 – Relativní četnosti učitelů 1. a 2. stupně v hodnotách škály prožívané naděje...	54
Graf č. 40 – Relativní četnosti učitelů přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách subškály – cesta.....	55
Graf č. 41 – Relativní četnosti přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách subškály – snaha.	55
Graf č. 42 – Relativní četnosti přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách škály dispoziční naděje.....	55
Graf č. 43 – Relativní četnosti přírodovědných a humanitních oborů v hodnotách škály prožívané naděje.	56

Seznam diagramů

Diagram č. 1 – Koncept naděje z pohledu učitelů (vlastní konstrukce)	37
Diagram č. 2 – Podmínky naděje v prostředí ZŠ (vlastní konstrukce).....	38
Diagram č. 3 – Polohy naděje v prostředí ZŠ (vlastní konstrukce).	38

Příloha

Kontingenční tabulky

BIOLOGICKÉ POHLAVÍ

Cesta-NE

	Muži	Ženy
podprůměr	0	5
průměr	19	35
nadprůměr	4	12

Snaha - NE

	Muži	Ženy
podprůměr	0	7
průměr	19	36
nadprůměr	4	9

DHS-NE

	Muži	Ženy
podprůměr	0	7
Průměr	16	33
nadprůměr	7	12

PHS - NE

	Muži	Ženy
podprůměr	2	8
Průměr	20	34
nadprůměr	1	10

TŘÍDNICTVÍ

Cesta – NE

	ANO	NE
podprůměr	5	0
Průměr	28	25
nadprůměr	8	8

Snaha – NE

	ANO	NE
podprůměr	6	2
Průměr	27	26
nadprůměr	8	5

DHS - NE

	ANO	NE
podprůměr	6	1
Průměr	23	25
nadprůměr	12	7

PHS -NE

	ANO	NE
podprůměr	6	4
Průměr	28	25
nadprůměr	7	4

SPECIFIKA ŠKOLY

Cesta - NE

	ANO	NE
podprůměr	0	4
Průměr	14	41
nadprůměr	7	9

Snaha- NE

	ANO	NE
podprůměr	1	7
Průměr	14	41
nadprůměr	6	6

DHS - NE

	ANO	NE
podprůměr	1	6
Průměr	12	37
nadprůměr	8	11

PHS - NE

	ANO	NE
podprůměr	2	8
Průměr	14	40
nadprůměr	5	6

VELIKOST ŠKOLY

Cesta - NE

	nad 100 žáků	do 100 žáků
podprůměr	5	0
Průměr	48	6
nadprůměr	13	3

Snaha - NE

	nad 100 žáků	do 100 žáků
podprůměr	6	2
Průměr	49	5
nadprůměr	11	2

DHS – NE

	nad 100 žáků	do 100 žáků
podprůměr	6	1
Průměr	43	6
nadprůměr	17	2

PHS - NE

	nad 100 žáků	do 100 žáků
podprůměr	9	1
Průměr	48	6
nadprůměr	9	2

VĚK UČITELE

PHS - NE

	20-35	36-50	51+
podprůměr	3	3	3
průměr	16	16	23
nadprůměr	1	2	8

Snaha - NE

	20-35	36-50	51+
podprůměr	3	1	4
průměr	15	15	24
nadprůměr	2	5	6

Cesta - NE

	20-35	36-50	51+
podprůměr	1	1	3
průměr	15	17	22
nadprůměr	4	3	9

DHS - NE

	20-35	36-50	51+
podprůměr	2	2	3
průměr	13	14	22
nadprůměr	5	5	9

DĚLKA PRAXE

Cesta – NE

	do 5 let	6-15 let	16-25 let	více než 25 let
podprůměr	0	1	0	4
Průměr	15	11	11	17
nadprůměr	2	2	3	9

Snaha - NE

	do 5 let	6-15 let	16-25 let	více než 25 let
podprůměr	2	1	1	4
Průměr	14	11	9	20
nadprůměr	1	2	4	6

DHS - NE

	do 5 let	6-15 let	16-25 let	více než 25 let
podprůměr	1	1	1	3
průměr	14	9	9	18
nadprůměr	2	4	4	9

PHS -NE

	do 5 let	6-15 let	16-25 let	více než 25 let
podprůměr	3	1	3	3
průměr	13	12	9	20
nadprůměr	1	1	2	7

TYP VYUČ.
PŘEDMĚTU

Cesta - NE

	Přírodovědné	Humanitní
podprůměr	0	3
průměr	12	30
nadprůměr	2	6

Snaha -NE

	Přírodovědné	Humanitní
podprůměr	1	6
průměr	11	28
nadprůměr	2	5

DHS-NE

	Přírodovědné	Humanitní
podprůměr	1	4
průměr	10	26
nadprůměr	3	9

PHS-NE

	Přírodovědné	Humanitní
podprůměr	2	7
průměr	11	28
nadprůměr	1	4

STUPEŇ ZŠ

Cesta - NE	1.stupeň ZŠ	2.stupeň ZŠ
podpr	2	3
pr	13	42
nad	7	8

Snaha - NE	1.stupeň ZŠ	2.stupeň ZŠ
podpr	1	7
pr	15	39
nad	6	7

DHS-NE	1.stupeň ZŠ	2.stupeň ZŠ
podpr	2	5
pr	13	36
nad	7	12

PHS-0,1	1.stupeň ZŠ	2.stupeň ZŠ
podpr	1	9
pr	15	39
nad	6	5